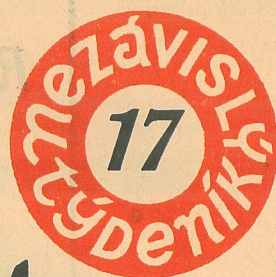

Přítomnost

ROČNÍK XIII

V PRAZE 29. DUBNA 1936

ZA KČ 2.—

Proč tak často padají vlády ve Francii

GUSTAV WINTER

Spokojenost

STANISLAV K. NEUMANN

Svátek práce

VIKTOR FELBER

E. F. Burian

OTTO RÁDL

Jak jsme vyrůstali

ZDENĚK SMETÁČEK

Zbrojařská konjunktura

B. PALKOVSKÝ

Problém německého aktivismu nabývá tvaru

Staré omyly nové politiky ľudové strany — Tajemníci a demokracie

Rudolf Kalhous

BUDOVÁNÍ ARMÁDY

Kniha tato je poutavé vylíčení úsilí, jež musil vynaložit vojenský odborník, aby v boji s běžnými názory převratové doby prosadil věci dnes samozřejmé. Kalhousovy úvahy o poměru občanstva k vojsku a o armádě jako významné složce v sociologické struktuře národa naleznou dnes živý ohlas. Mnohé, o čem autor musil před lety pracně přesvědčovat, stalo se populárním heslem dne. Není dnes aktuálnější knihy • Kč 45,-, váz. 60,- Kč

U knihkupeců • MELANTRICH a. s.

DVOJČÍSLO UMĚLECKÉHO MĚSÍČNÍKU ŽIVOT

5-6

přináší vedle bohatého a zajímavého obsahu, z něhož zaujme studie o malířské tvorbě Alšově a počátcích staroslovanského umění, jedinečný materiál obrazový.

Je zde 18 reprodukcí celků i detailů Alšových olejů, z nichž jeden „Čikoši“ je zde v dokonalé reprodukci barevné, pak 39 reprodukcí pozoruhodných nálezů z dob staroslovanského osídlení u nás.

Jednotlivá čísla po Kč 6,-. Roční předplatné Kč 50,-. U knihkupeců

Administrace: Praha II., Národní třída 18

l é k a ř i

Odborný lékař pro porodnictví a pro nemoci žen
MUDr. K. STEINBACH
PRAHA II, Havlíčkovy náměstí 22. — Ord. 9—11, 2—4. — Telefon 270-13

Odhmyzování odborně provádí
jen kyanovodíkem

RADIKALA Praha II,
Na struze 4 - Telefon č. 454-01

KLUB PŘÍTOMNOST

sekretariát a klubovní místnost v Praze XI., budova
Všeobecného pensijního ústavu (vých. vchod), tel. 355-33

Pravidelné debatní večery ve středu v 19.30 hod.

Večer dne 29. dubna 1936

promluví spisovatel **Walter Tschuppik**, na téma: „Německo 1926—1936 a nynější zahraniční situace“.

Večer dne 6. května 1936

na téma: „Průmysl a zemědělství“, promluví pan továrník **Otta Weissberger**, pan viceprezident **JUDr. Jan Brzorád** a pan **JUDr. Jar. Kolářik**.

Vyskytnou-li se v určité otázce dva rozličné názory, není vhodné prostředkem, jak zjistit správnost toho neb onoho, než konfrontovat povolání zastánce různých směrů a vyslechnout jejich projevy. Jako v roce 1934 zařadil Klub z toho důvodu večer o obilním monopolu, na němž se střetly názory zemědělců a konsumentů, stejně tak letos připravil na příští středu, 6. května, večer o průmyslu a zemědělství, na kterém promluví vynikající teoretičtí i praktičtí znalci hospodářského života, pp. továrník **Otta Weissberger**, bývalý předseda plzeňské obchodní a živnostenské komory, a statkář **JUDr. Jan Brzorád**, místopředseda Říšského poradního sboru při ministerstvu zemědělství. Víme

všichni, že otázka čs. průmyslu a zemědělství jest závažným problémem republiky v hospodářské politice vnitřní i zahraniční. Náleží mezi stěžejní úkoly naší politiky vyřešit poměr těchto hlavních složek našeho hospodářského života v zájmu sociálního pokroku státu. V každodenním styku pocítujeme, že není nadále možné stále záplatování a přístipkaření ve věcech, které si jednou musí vynutit skutečně plánovitěho vyřízení. Očekáváme, že příští večer, který bude řídit hospodářský redaktor **Lidových novin dr. J. Kolářik**, osvětlí nám neudržitelný zmatek dnešního stavu a poukáže na potřebu podstatné změny. Zemědělství a průmysl se musí doplňovat a nikoliv potírat.

OBSAH 16. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: F. PEROUTKA: Kde zůstalo Rusko? — ADOLF PROCHÁZKA: Agrární oddlužení. — OTTO RÁDL: E. F. Burian čili divadlo aktuální. — DONALD MACONOCHE: Jak se píše povídka. — STANISLAV YESTER: Je Habeš poražena? — ZD. SMETÁČEK: Bránit republiku, ale až po revoluci. — A ještě Fénix. — Případ národní strany. — „Nekalá soutěž“ filmové kritiky. — Jak vzniká spis. — Numerus clausus - na funke. — Je třeba i tímto člověku ztrpčovat život? — Žijeme v humánní době?

Prítomnost

za redakci
odpovídá **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BOROVÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TŘÍDA 18

Telefon číslo 390-51 až 54 • Účet poštovní spořitelny číslo 35.622. • Nevyžádané rukopisy se nevracejí • Předplatné na rok Kč 100.—, na půl roku Kč 50.—, na čtvrt roku Kč 25.—, jednotlivá čísla Kč 2.— • Užívání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 10. I. 1924 • Podací úřad Praha 25

TISKEM KNIHTISKÁRNÝ O R B I S, PRAHA XII., FOCHOVA TŘÍDA Č. 62

Proč tak často padají vlády ve Francii?

I.

Jsou strany vinny?

Nynější francouzská vláda je právě stá od založení třetí republiky; průměrná existence jedné vlády přesahuje tedy o málo půl roku. Ti rozliční reformátoři francouzského veřejného života, kteří se závistí pozorují stálost vlád a osob v zemích s diktaturou, jsou brzy hotovi se svým úsudkem a odsudkem. Příčinou nestálosti vlád ve Francii jsou politické strany, jejichž egoism a soupeřství podlamují vládám existenci. Potlačte strany jako v Německu nebo v Itálii, nebo aspoň osekejte jejich práva jako v Polsku a francouzský vládní mechanism nabude oné stálosti a pevnosti, která mu dnes schází.

Bez jakéhokoli paradoxu je však možno říci, že hlavní a přímo organickou příčinou nestálosti francouzských vlád je právě to, že Francie nemá politických stran pevně organizovaných, jež by mohly dlouho vládu udržet, že ve sněmovně, až na několik výjimek, dělají politiku kluby, které ani politicky, ani disciplinárně nepodléhají žádné straně mimo parlament. Francouzská ústava nezná vůbec politických stran, zná jen poslance jako jednotlivce a v politických formách a zvyklostech žije ještě mnoho z této individualistické koncepce. Ona také určuje již volební řád, což předem odsuzuje k nezdaru všechny pokusy o poměrné hlasovací právo, předpokládající právě existenci velikých a dobře organizovaných stran. Než však řekneme, jak francouzská vláda padá, všimněme si nejdříve, jak vzniká; nejednu příčinu svého pádu nese v sobě již v okamžiku svého narození.

Jak vlády vznikají.

Když padne jedna vláda, zahájí president republiky t. zv. „consultations rituelles“, tradicí diktované porady s některými vedoucími osobnostmi. Je povolán nejdříve předseda senátu, pak předseda sněmovny, pak vůdce velikých politických parlamentních frakcí, nehledíc k některým politickým individualitám, jež mají ve sněmovně nebo v senátě vlivné slovo i bez pozadí jakékoli frakce. Nepadla-li předešlá vláda právě náhodou, byl-li její pád zaviněn příčinami skutečně politickými, pak žádá tradice i zdravý rozum, aby novou vládu vytvořil vůdce té většiny, jež porazila vládu starou.

Ale který vůdce a která většina? Nestalo se snad ještě v dějinách třetí republiky, aby jedna určitá politická formace měla ve sněmovně absolutní většinu. Abstrahujeme tu od případů velmi častých, kdy většina, jež porazí jednu vládu, je negativní a ne pozitivní, to jest skládá se ze dvou krajních křídel, jež společně porazí vládu středu, ale nejsou ovšem schopna vytvořit společnou vládu, neboť mají protichůdné odchylný program. Pak je tvoření vlády úkolem o málo lehčím než kvadratura kruhu. Přihlížíme jen k případu poměrně snadnému, kdy třeba vláda pravice byla poražena většinou levice; ale ta levice se rozkládá na celou desítku klubů, president republiky musí tedy volit mezi nimi ten, který považuje pro vytvoření vlády za nejnosnější. Když se rozhodne, má povolát hlavního představitele onoho klubu a svěřit mu úlohu sestavit ministerstvo. Jenže je málo klubů, kde by jedna osobnost převládala nad ostatními tak naprosto, aby její

volba musila být samozřejmostí. Proč právě Herriot a proč ne Daladier? Proč Daladier a proč ne Chautemps? A tak dále.

Než konečně je překonána i tato překážka a pan X dostane investituru; pak tedy vybírá členy své vlády. Vybírá je ovšem pokud možno z klubů a skupin, jež mu mohou přinést největší počet hlasů. To není ani v nejpříznivějším případě docela snadné; některá skupina — na příklad socialisté — ujistí budoucího předsedu vlády svou podporou za určitých podmínek, ale odepře vyslat do vlády své zástupce. Jiná skupina je ochotna vlády se účastnit, ale v jejím středu není možno dosáhnout dohody, kdo ji má ve vládě zastupovat. Kandidátů je vždycky více než míst. Ale kromě toho by budoucí předseda rád dostal do vlády nějakou frakci, jež se účastnila již vlády předešlé, aby tak předem oslabil opozici, a pak chce mít pokud možno nějakou osobnost, jež by nové vládě získávala nerozhodné hlasy svou popularitou nebo autoritou. Tyto všechny často protichůdné zájmy určují onu pracovní operaci, které se říká „dosage“ a jejímž smyslem jest, zaručit každému okruhu zájmů, jež se vlády účastní, přiměřené zastoupení. Po dlouhém a choulostivém vyjednávání je konečně odklizená i poslední překážka, vláda je ustavena, její předseda začne koncipovat vládní prohlášení. To obsahuje zpravidla věčné pravdy — vláda bude jednat odvážně, ne však bez opatrnosti, slibuje zvýšení platů, ale se zřetelem k rozpočtové rovnováze, je pro Společnost národů, ale především spoléhá na vlastní brannou sílu národa, bude udržovat občanskou svobodu, ale bdít přísně nad veřejným pořádkem atd.

Jak vláda slábne.

Počáteční slabost každé vlády je vlastně již v tom, že si musí svou většinu teprve hledat. Hledat v první schůzi a v každé následující, neboť nikdy se nerozumí sama sebou. Teoreticky může vláda spoléhat na kluby, jejichž zástupci ji tvoří, a na osobní klientelu vynikajících osobností, jež pojala do svého středu, a sečte-li počet jejich členů a přidá-li k tomu kluby, jež jí slíbily podporu bez účasti ve vládě, může si na papíře vypočítat, kolik hlasů má za sebou. Ale právě jen na papíře. Fakticky je disciplína jednotlivých klubů velmi volná — poměrně nejpevnější u socialistů, ale ani tam není v každém případě na beton — takže se neví nikdy napřed, kolik členů klubu skutečně bude hlasovat pro vládu, kolik se zdrží hlasování a kolik dokonce bude hlasovat proti ní.

Po této stránce je pověstný zejména klub strany radikálně-sociální, kde je hlasování skoro vždycky naprosto nejisté. Klub sám rozeznává hlasování trojí; normálně ponechává členům právo hlasovat, jak uznají dobrým, jinak se může usnést na resoluci o t. zv. malé disciplíně — kdo hlasuje proti usnesení většiny, může být z klubu vyloučen — a posléze může přijmout resoluci o velké disciplíně — kdo bude hlasovat proti usnesení většiny, bude navržen nejbližšímu sjezdu strany k vyloučení. V jiných klubech tomu není o mnoho lépe. Srovnáme s tím na příklad klubovní disciplínu v Anglii, kde se rozumí hlasování podle rozhodnutí většiny jako samozřejmost a kde jsou určeny výslovně řídké případy, kdy je členům dovoleno hlasovat volně podle „klausule svědomí“. V první době existence vlády to ještě jakž tak jde, čím dále však, tím je její většina překernější. Jednak už proto, že kaž-

dá vláda musí svým jednáním někde narazit a vzbudit někde nesouhlas, jednak proto, že čím déle trvá, tím je těžší krotit nedočkavost těch, kdož by se rádi dostali na její místo. Více než kdekoli jinde je ve Francii každý poslanec přesvědčen, že by mohl býti právě tak dobře ministrem a premiérem jako jiný. Řevnivosti se tedy rozmáhají, disciplína je stále slabší, interpelace jsou stále naléhavější a ostřejší, v kuloárech pozoruje vláda, že počíná klouzat o pověstné „pelures d'orange“, pomerančové kůry, to jest malé zákulisní intriky, jež jí mají přivést k pádu. Čím nejistější se takto stává její postavení, tím častěji se musí dovolávat výslovně vota důvěry; a na druhé straně čím častěji klade „question de confiance“, tím pravděpodobnější jest, že jednou tu důvěru nedostane. Tím spíše, že stačí, aby sněmovna odepřela důvěru jednomu ministru — a celá vláda padá.

Vlády jednoho dne.

To je normální průběh průměrné vládní existence. Jsou naopak ovšem vlády, jež se dovedou udržet dlouho. To závisí buď na síle osobnosti nebo na celkové situaci země nebo na obou dvou těchto důvodech. Tak se držel dlouho Poincaré jak svou osobní autoritou, tak strachem sněmovny, že padne-li, padne s ním jeho dílo finanční sanace, tak se před více než třiceti lety dovedl držet Combes svou jakobínskou energií a soudržností své neveliké, ale dobře disciplinované protiklerikální většiny.

A jsou zase případy, kdy vláda padne hned první den, neboť byla utvořena proti vůli většiny sněmovny. Tak roku 1914 po volbách, jež přinesly většinu levici, dal pan Poincaré, tehdy president republiky, investuru panu Ribotovi; většina smetla pana Ribota, jakmile se jí představil. Podobně roku 1924 po novém vítězství levice zkusil tehdejší president Millerand utvořit vládu proti této většině a svěřil tuto úlohu panu François Marsalovi; ani tato vláda nežila více než den a takový případ se pak vyskytl ještě několikrát. Naposledy loni v létě, když po pádu vlády Flandinovy povolal pan Lebrun předsedu sněmovny Bouissona, aby byl Flandinovým nástupcem. Na jeho případě se právě ukázalo, na jak nespolehlivých základech spočívají všechny politické výpočty ve Francii. Pan Bouisson je starý politický praktik, poslancem je už nepřehledná léta, předsedou sněmovny je už deset let, osobně nemá nepřátel, parlamentní techniku a psychologii zná do nejmenších podrobností a přece se tak důkladně přepočítal.

Jeho případ však ilustruje také jiné příčiny, jež pomáhají francouzským vládám k častému pádu. Fernand Bouisson by snad byl ve sněmovně svou většinu našel, kdyby se za kulisami nebyla postavila proti němu celým svým vlivem B a n q u e d e F r a n c e, jež potřebovala u vlády pana Lavalu a nikoho jiného. Ale to nebylo po prvé, co francouzská vláda padla proto, že se proti ní postavily vlivné kruhy finanční a bursovní. Už dávno před válkou si stěžoval Combes, že jeho odpůrci mobilisují proti němu státní rentu. Po válce však za nepevné situace měny a v stále úzkosti strádálů, bojících se o své úspory, stal se tento tlak strašnou a skoro nepřemožitelnou zbraní v rukou těžkého kapitálu a velikých bank. Zejména Herriot by o tom mohl povídat celé kroniky. Jeho vláda měla ve sněmovně pevnou většinu, jeho sanační program byl velmi nasmělý, ale pouhý fakt, že součástí jeho většiny byli socialisté, stačil k tomu, aby mu Banque de France jednoho dne prostě předložila ultimatum, odepřela krátkodobý úvěr a vyvolala paniku takovou, že Herriot odstoupil, nedostav většinu v senátě, ačkoli ústavní tradice odírá senátu právo vyslovovat nedůvěru. Situace byla taková, že Herriot měl sice důvěru sněmovny, ale státní pokladna byla prázdná a autorita vlády nestačila na to, aby přiměla emisní ústav

k povolnosti. Když se dvě leta poté Herriot vrátil k vládě, nenechala ho Banque de France vládnout ani tři dni a způsobila paniku, v níž by se byl vedle Herriota bezmála utopil francouzský frank. Tak i jiné vlády, kdykoli se pokusily o nějakou finanční reformu, jež šla proti srsti Banque de France, padly pod koncentrovanou palbou odepřeného úvěru, bursovní paniky a útoku podplatného tisku. Pan Flandin přinutil Banque de France, aby dala souhlas k „open market policy“; byl odklizen při nejbližší příležitosti, neboť regentská rada Banque de France nesnesla, aby se vláda pokusila měnit zásady její úvěrní politiky.

T i s k, totiž veliký tisk pařížský — veliký nákladem a formátem, nikoli však duchem — může mít rovněž svůj vliv na ukrácení života vlády. Zpravidla nikoli sám, ale ve spojení s tím neb oním vlivným neparlamentním činitelem, který ho používá. Tak padl Briand na počátku r. 1922, právě když uzavřel v Cannes velmi výhodnou dohodu s Anglií, poněvadž president republiky Millerand zmobilisoval proti němu pařížské noviny, jež vylíčily jeho jednání s Lloyd Georgem jako zradu základních národních zájmů. Je možné udržet vládu proti tomuto tisku, ale není možné udržet ji proti němu i proti presidentu republiky se vším, co presidentská funkce obsahuje ve svém vlivu veřejném a zejména tajném. Také pan Doumergue dovedl jako president vlády udělat i oddělat. A konečně stalo se jednou, že vládu, jež měla za sebou nespornou většinu ve sněmovně i v zemi, porazila pařížská ulice, arci ne sama, nýbrž za vydatné pomoci tisku, bursy a všech těch jiných okultních činitelů, které měly důvod přáti si pád pana Daladiera. To je onen šestý únor 1934, jenž zůstane vždycky velmi kuriosní epizodou ve francouzské politice — z bohaté literatury o něm je už dnes možno sledovat celou jeho historii i strategii — a jemuž jistě případně v dějinách francouzského politického života úloha precedentu. Ale zatím je šestý únor ojedinělým případem.

Hospodářské příčiny.

Dodejme ke všem již uvedeným příčinám, jež přivádějí francouzské vlády k pádu, také někdy nedostatek odvahy vzít odpovědnost za věc v tom okamžiku nepopulární. Tak v prosinci 1932 porazila sněmovna Herriota, nesouhlasíc s jeho stanoviskem, že je třeba zaplatit ještě aspoň jednu splátku na dluh Spojeným státům; ještě dnes odnáší Francie následky této neprozřetelnosti a obchodní ztráty, jež utrpěla tichým americkým bojkotem, jsou mnohem větší než těch několik set milionů, pro něž tehdy Herriot padl. Jindy porazí vládu nedostatek taktické pružnosti některých jejích složek. Tak po celý následující rok padala jedna vláda levice za druhou, neboť socialisté ze zásadních důvodů odírali hlasovat pro sebe-menší redukci úřednických platů, kdežto předsedové radikálních vlád považovali onu redukci za nezbytnou z rozpočtových a politických důvodů.

Ale konečně nelze zapomenout, že k efemernosti francouzských vlád přispívá také celková slabost výkonné moci — slabost vůči moci zákonodárné za normálních podmínek, vůči velikým a organizovaným hospodářským silám za podmínek, v nichž žijeme dnes. Konservativní „Temps“ maluje někdy na zeď strašidlo syndikalistického nebezpečí; a fakticky mohou mít syndikáty na trvání vlády vliv, aspoň nepřímý. Úřednické organizace naléhaly na socialisty, aby odírali souhlas s redukcí platů, a tím přispěly k pádu asi půl tuctu vlád za jeden rok. Ale co je tento vliv proti vlivu emisní banky, o němž jsme již mluvili, nebo proti tlaku Comité des Forges, ústředny těžkého průmyslu, nebo svazu pojišťovacích společností, v jehož pokladnách se obrátí do roka více miliard než v pokladně státní? Slabost exekutivy, vedoucí k častému střídání

dání vlád, plyne z toho, že se politické instituce opozdily za hospodářským vývojem a že ve státě vznikly organismy, jež výkonné moci neposlouchají, naopak diktují jí svou vůli. Jak pokulhává politická organisace státu za potřebami doby, je vidět již z toho, že teprve od půl druhého roku existuje premiéřská funkce jako samostatný orgán. Ústava, jež nezná politických stran, nezná rovněž ministerského předsedy, odděleného od některého ministerského křesla a věnujícího se právě jen předsedání vládě. Ministerský předseda musil být zároveň resortním ministrem, poněvadž by jinak nebyl měl kde úřadovat, a dva tři úředníky, kteří se starali o jeho premiéřské věci, musil vzít ze statutu toho neb onoho resortu. Orgán, jenž takto neexistoval vlastně ani právně ani skutečně, nemohl ovšem projevovat náležitou stálost a resistenci.

Živly stálosti.

Jak se dívali Francouzi na tento vládní kaleidoskop? Za normálních poměrů, jež se skončily tak asi před deseti lety, než se rozmohla v Evropě ideologie, útočící na samé základy demokracie a parlamentního režimu, v tom neviděli naprosto nic tragického a ono to opravdu tragické nebylo. Musíme především přihlédnouti k tomu, že vlády odcházejí, ale jistá část osob zůstává. To časté střídání neznamená, že by pokaždé odešla celá vládní garnitura a byla vyměněna novou. Naopak, za posledních asi třicet let vidíme celkem nepřilíš široký kruh politických osobností, jež se pravidelně k vládě dostávají znova, nebo jež setrvávají třeba v deseti vládách po sobě. Je známo, jak dlouhé živobytí mají ministři zahraničí, a proto ostatně je o toto místo taková shánka; Delcassé před válkou, Briand po válce ukázali, že je možno udržet se dlouhá leta na jednom křesle. A to nejsou zcela ojedinelé výjimky. Leygues byl ministrem válečného loďstva po osm let, Painlevé byl několik let ministrem války atd. Herriot byl předsedou nebo členem vlády skoro nepřetržitě od r. 1924 do loňska, Poincaré, Caillaux, Maginot, Tardieu a jiní přicházeli a odcházeli rovněž v krátkých intervalech. Stane-li se někdo ve Francii „ministrable“ a ukáže, že něco dovede, nepřestane být „ministrable“ až do smrti. V tom kaleidoskopu se tedy vystřídalo sice sto vlád, ale nehledíme-li ke komparsům, jsou sotva dva tucty osob, jež spravují veliké zájmy země po dobu jedné generace; to již není tak zlé.

Za druhé pak pod efemerností ministrů existuje stálost byrokracie. Na vysokých a odpovědných místech seděli úředníci zpravidla odborně velmi kompetentní, povahově bezúhonní, věnující se svému povolání ne-li s vášní, aspoň s úctyhodnou oddaností. To byli oni „grands commis“, jak se jim říkalo před revolucí za královského režimu a jak se jim anachronicky říká někdy ještě dnes, kteří sloužili státu za neveliký plat a s nevelikými osobními ambicemi a udržovali v chodu jeho mechanismus, ať se na jeho povrchu dělo cokoli. Širší veřejnost ve Francii i jinde ví, kdo byl a co znamenal Filip Berthelot; ale takových Berthelotů bylo více, a lze-li o francouzské byrokracii jako celku říci leccos nechalného, ve svých vrcholcích to byl až do nedávna stroj velmi dobře a výkonné fungující. A právě, poněvadž to bylo obecně známo, nešla z častého střídání vlád hrůza. Každý nový ministr našel ve svém úřadě zapracovaný sbor, svědomitě plnící své poslání a snášející s filosofickým klidem překotnou výměnu tváří v ministerském křesle. A pak v normálních dobách nejen že slabost výkonné moci Francouzům nevadila, byla jim naopak velmi vítána a viděli v ní ideál politického řádu. I když Francouz křičí, že je třeba silné vlády, jež by udělala pořádek, jeho osobním ideálem zůstane vždycky naopak vláda, jejíž existenci by cítil co nejméně; ta síla a energie ať se projevuje proti druhým, ale ne proti němu. Šlo-li všecko

takto jaksí samo sebou, fungoval-li státní organismus, aniž člověk cítil jeho tlak, bylo vlastně všecko v nejlepšímu pořádku. O nebezpečích vládní nestálosti mohli uvažovat ti, kdož se prakticky nebo teoreticky zabývali politikou, ale průměr veřejného mínění v tom neviděl neštěstí.

Kdy to začíná být nebezpečné.

To vše za jednoho a velmi důležitého předpokladu. Demokracie a parlamentní režim musily býti něčím naprosto samozřejmým, absolutně platným, chápaným jako jediná možná státní forma, něčím tak běžným a zároveň nutným, jako je nám vzduch a celý náš sluneční systém. A přesto, že bylo módou na parlament nadávat a poslance karikovat v pařížských kabaretech, demokratický a parlamentární režim skutečně tou samozřejmostí dlouho byl. Byla-li příliš slabá moc výkonná, byla o to silnější moc zákonodárná. Že by mohla slabost exekutivy otrástit stálostí režimu, to nenapadlo nikoho ani ve snu. A toto pomyšlení bylo mnohým lidem zcela cizí ještě dlouho potom, kdy už pod demokratickým režimem hořelo. Pamatujeme se, kterak ještě roku 1933 jeden vlivný pán na Quai d'Orsay, pověřený informovat zástupce zahraničního tisku — a pán velmi inteligentní a skutečně evropského rozhledu — vykládal cizím novinářům pád čtyř vlád v jednom půl roce jako jednu ze zvláštností francouzské politiky, která se musí chápat právě v souvislosti s celým francouzským veřejným životem a jež nemá tak zlých následků, jak by se mohlo zdát. Pod tenkou kůrou, jež se hýbe trochu rychle, je hutné a stále jádro, kterému nijak neublíží tyto časté vnější přesuny.

V tu dobu bylo však již opravdu zle. Zle politicky i hospodářsky. Demokratický režim, aspoň tak, jak byl ve francouzském politickém zřízení vtělen, se už nezdržel takovou samozřejmostí jako dříve. Nebylo možné, aby se z Itálie nebo z Německa nepřelila do Francie aspoň v některých odrazech protidemokratická vlna, jež v obou oněch zemích zvítězila. Režim byl podrobován kritice. Hospodářské síly, které jej do té doby, až na přechodné epizody — viz vládu Herriotovu — snášely, pokoušejíce se z něho těžit, viděly v sousedství režimy, které udělaly krátký konec s hlasovacím právem, parlamentem a jinými věcmi, jež jim ve Francii překážely. Od roku 1928 se počínají šikovat ve Francii ty rozličné polomilitaristické ligy, jimž pak v několika následujících letech připadla tak důležitá úloha ve vnitřní politice. Tento proud strhl s sebou také část oně velmi vlivné byrokracie, jež do té doby demokratickému státu věrně sloužila, a když sama vždycky příliš demokratická nebyla. Vlády a režim nemohly již na ni úplně spolehnout. Veřejným nebezpečím se stal tento stav věcí v armádě a hlavně v policii. Policejní prefekt seinského departementu byl až do nedávna — a je dnes zase — úředník druhé kategorie, jehož širší veřejnost nezná zpravidla ani podle jména a jenž má prostě technický úkol udržovat pořádek v Paříži a okolí. Když se stal pan Chiappe policejním prefektem někdy r. 1927, neměl pravděpodobně vyšší ctižádosti než jeho předchůdci. Stal-li se nakonec jeho případ skoro kručiací otázkou republiky, bylo to právě tím, že nestálost vlád pokračovala, ba stupňovala se ještě v době, kdy již zmizely ony normální poměry, jež z ní dělaly nevinnou hru. Ministři vnitra se měnili každých šest neděl, policejní prefekt, jejich podřízený, seděl na svém místě přes šest let. Musilo dojít k tomu, že panu Chiappovi stoupla tato situace do hlavy, že se za pána státu považoval nakonec on a že efemerní ministři vnitra ujišťoval blahovonně svou laskavou podporou. Kdežto před tím byli policejní prefekti přesazováni nebo sesazováni jedním škrtem pera, sesazení páně Chiappovo by bylo skoro vedlo k občanské válce.

Gustav Winter.

p o z n á m k y

Spokojenost

Stanislav K. Neumann.

Mizí lidem krev a šednou tváře,
žízní setba pod strohostí bašt,
do prázdna zní suché komentáře
nad běžícím pásem sebevražd,
v hladný smutek řinčí kuropění,
ale zbrojaři jsou spokojeni.

Na vahách jen jedny visí misky
a pak hák, bys moh' se oběsit.
Z vědění jsou napájeny zisky,
pomoc z něho není pro tvůj lid.
Světa díl tli úbytými v dření,
ale zbrojaři jsou spokojeni.

Pýcha tuctů miliony škrtí,
zlaté spáry chrání kulomet,
pýcha trubců dílo míru drtí,
po vavřínu z krve lační skřet.
Ocelový Jahve zuby cení:
zbrojaři jsou velmi spokojeni.

Problém německého aktivismu nabývá tvaru

Přinesli jsme v „Prítomnosti“ nedávno rozmluvu s vynikajícím aktivistickým německým politikem, v níž jsme rozvinuli problém německého aktivismu v celé šíři. Kdo umí politicky myslet, mohl si z ní už tenkrát vybrat toto poučení: buď bude mít německý aktivismus několik vážných politických úspěchů, jimiž by se mohl vykázat před svými voliči, anebo bude vyhnán z vlády a postupně se zradikalizuje. Kdyby naše oficiální politika něco dala na informace a připomínky vážného tisku, byla by se podle tohoto poučení už zařídila. Stalo se něco jiného. Především byl onen náš článek bez výjimky umlčen celým českým tiskem (mimo zmínku, tuším, ve „Venkově“ a několik šovinistických neaprostných národně-demokratických večerníků) a za druhé se po něm na vládních místech nehnila ani myš. Tak se chápe odpovědnost vůči tak vážné státní otázce, jako je německá.

Naše politika právě v nejvážnějších věcech nedbá rad, nýbrž potřebuje vždycky ránu palicí. Taková rána od německého aktivismu se právě chystá, vlastně na polovic dopadla. Německé aktivistické strany — sociální demokraté, agrárníci a křesťanští sociálové — se dohodli na jednotném postupu v národnostních věcech a konali v neděli zároveň schůze, v nichž se po prvé tato dohoda projevila.

Tento čin německého aktivismu vítáme v dvojitěm ohledu. Jeden ohled platí Henleinovi. Němečtí aktivisté mohou čelit jeho radikalismu jen tím, že se dohodnou na společné politické linii, která vezme v počet jak oprávněné národnostní nároky německého obyvatelstva, tak nezbytné požadavky státní bezpečnosti a loyality k státu. Druhý ohled platí československé části koalice. Německý aktivismus, jak se zdá, dosáhne splnění svých hlavních požadavků jen tehdy, vysloví-li je hodně hlasitě a ukáže-li dostatečnou politickou sílu, aby je vynutil. Této síly může dosáhnout po svém oslabení ve volbách jen sdružením. Vstoupí-li křesťanští sociálové do vlády, bude v ní mít německý aktivismus tři ministry, a to už něco znamená. Účast těchto ministrů ve vládě musí mít viditelné výsledky. Jen tak lze totiž německému obyvatelstvu makavě dokázat, že aktivismus a pozitivismus má větší význam než opoziční radikalismus Henleinův. Odsoudíme-li německé ministry ve vládě k bezvlivnosti, podáme tím jen důkaz toho, co henleinovci už dávno tvrdí: že je to jen německý přívazek na československém jádru koalice.

Znovu a naléhavě doporučujeme vládě, aby věnovala nedělnímu hlasu německých aktivistů bedlivou pozornost. Zejména to, co pověděl poslanec Jaksch v Podmoklech, si jí zaslouží. Řekne-li tento vážný a našemu státu i česko-německé součinnosti nade všechnu pochybnost oddaný politik, že se Československo musí rozhodnout, zdali je v něm pro sudetské Němce místo anebo není, je za tím něco velice vážného. Je za tím nespokojenost německého obyvatelstva, velká hospodářská nouze v německých krajích, průmyslový hřbitov na českém severu, roztrpčení nad jazykovými šikanami, rozhořčení nad tím, že veřejné práce v německých oblastech se zadávají

firmám z vnitrozemí a že se na ně dovážejí čeští dělníci atd. Vláda, která nechce nechat dojít na to, abychom poslední Němce vyhnali z koalice a měli proti sobě sjednocenou německou opoziční, musí se těmito věcmi zabývat co nejvážněji a hned. Z. S.

Staré omyly nové politiky ľudové strany

Předsednictvo ľudové strany se usneslo na svém posledním zasedání, že požadavek slovenské autonomie bude strana uplatňovat radikálněji než dosud. Bude proto zhuštěna síť krajských organizací a bude učiněn pokus o úspěšnější organizační podchycení slovenské mládeže.

Rozhodnutí předsednictva přichází vlastně dost dlouho potom, co bylo skončeno jednání o vstup ľudáků do vlády. Je sice pravda, že ihned po nezdaru jednání prohlásil „Slovák“, že od této chvíle povede strana ostřejší boj proti Praze než dosud, ale tenkrát nebylo nutno takovým vyhrůžkám věřit, poněvadž je bylo možno pokládat za výraz citů, vzniklých v prvních chvílích zklamání. Skutečně také ľudová strana nijak zřetelně nezměnila způsoby svého boje. To tedy mohlo jen potvrdit dobrou vůli nezhoršit poměr ke koalici a nechat si tak otevřenou cestu k navázání nového jednání. Dnes nelze pochybovat o tom, že tu dobrou vůli měla většína ľudových politiků. Předsednictvo však nyní rozhodlo, jako už několikrát před tím, po svém, proti přání většiny voličů i proti přání většiny politiků strany. A tak se znovu potvrdilo, že vliv jedné (dokonce menšinové) skupiny ve straně je silnější než vážné důvody mluvící proti neústupnosti.

Je těžko věřit, že ľudová strana, než se odhodlala vrátit se ke staré linii radikalismu, uvážila všechny důsledky, které by pro ni mohly nastat, kdyby skutečně chtěla rozhodnutí svého předsednictva doslova uskutečnit.

Loňské volby byly provedeny za okolností pro ľudovou stranu jistě ne horších, než jaké jsou dnes. A přece ľudáci, kterým tak účinně pomáhala hospodářská bída na Slovensku, nic nezískali proti dobám, kdy na Slovensku bylo mnohem lépe. To jen dokazuje, že ľudová strana překročila vrchol svých možností.

Ani organizování mládeže nebude mít takových úspěchů, v jaké se věří. Ľudová strana se už několikrát pokusila mládež organizovat. A všechny pokusy dosud selhaly. Nejhůře právě skončil pokus o shromáždění mládeže okolo radikálního „Nástupu“. Mládež slovenská bude mít čím dále tím odchýlnější mínění, než předsednictvo strany. Neboť právě ona má už dnes širší, světovější rozhled, než mají ti, kteří jí chtějí vést. Pro většinu mladé slovenské inteligence není pojem autonomie totožný s tím, čemu dnešní vedení strany říká autonomie. Dokazují to jednak četné pokusy přesněji a reálněji formulovat hospodářské a politické požadavky Slovenska, než jak to dělá ľudová strana sama (regionalisté), jednak častý i veřejně projevovaný nesouhlas s některými činy vedení strany. Je proto možno čekat, že ani tentokrát nebude mít ľudová strana s mladými více štěstí než kolik ho měla dosud. A tak ľudáci ani nezvyšují počet svého voličstva, ani svým radikalismem nikoho nedonutí k tomu, aby plnil každé přání, které si vymyslí. Jen jejich poměr ke koalici se zhorší, zhorší se politické poměry na Slovensku a zesílí se pochybnosti o tom, zda si je ľudová strana vědoma odpovědnosti ze všech takových činů. Koalice nezavřela dveří před ľudovou stranou ani tenkrát, když už bylo vidět, že tentokrát k dohodě dojít nemůže. Její tisk měl skutečně tolik taktu, že neztížil možnost jednat znovu s ľudovou stranou. A ministerský předseda, jistě ještě dodnes nepřestal pokládat vyřešení otázky slovenské za věc svých osobních ambicí. Kdo zváží všechny ty důsledky, kterých se ľudová strana návratem ke starým metodám může dočkat, i všechny ty dosud neztracené příležitosti k novému jednání o spolupráci s koalicí, musí opravdu rozhodnutí předsednictva ľudové strany upřímně litovat.

Dr. vh.

Tajemníci a demokracie

Ministerstvo sociální péče má jmenovatí správní orgány Všeobecného pensijního ústavu a jeho úřadoven. Je už dobrou tradicí pensijního pojištění zaměstnanců ve vyšších soukromých službách (soukromých úředníků), že se o všech změnách napřed dohodnou zaměstnanci a zaměstnavatelé s odborníky, takže pak už jde jen o zákonné potvrzení dohody. I v tomto případě se už dlouho jedná v zaměstnavatelské a zaměstnavatelské skupině a mezi nimi o společné kandidátce. Jednání je však svízelné. Kříží se tu mnoho zájmů organizačních, ale také osobních. Všeobecný pensijní ústav je dnes mohutná sociální pojišťovna — dodejme také, že znamenitě spra-

vovaná — se stamilionovým obratem, s třístatisíčovým počtem pojištěnců, se slušnými nároky dávkovými. Je proto pochopitelný zájem o vliv na jeho vedení.

Zajímavý obrat nastal nyní za jednání ve skupině zaměstnavatelské. Zdálo se nejprve, že všechna místa zaměstnavatelské skupiny si mezi sebe rozdělí tajemníci zaměstnavatelských organizací, jak tomu je většinou i ve skupině zaměstnanecké. Ale v zaměstnavatelských organizacích se, jak se zdá, dostávají opět ke slovu skuteční zaměstnavatelé. Zatímni důsledek toho je, že aspoň část míst ve správních orgánech penzijního pojištění bude obsazena podnikateli. Nebylo to ostatně na škodu ani pojištěnců, neboť podle dosavadních zkušeností byli podnikatelé sami spíše nakloněni rozumné dohodě než jejich tajemníci. Důležitý je však ten odklon od tajemnické převahy mezi zaměstnavateli. Dostáváme se tu k otázce, jež má nemalý význam v moderní demokracii, ale již se málo dosud zabývala politická teorie.

Příznačným rysem naší demokracie je vysoký stupeň organizovanosti rozličných společenských složek, zejména příslušníků skupin hospodářských. Organizace není však jen sdružení rozptýlených jednotlivých sil k mohutnějšímu výkonu pro společné cíle, je to i jakýsi organismus žijící vlastními zákonitostmi. Žádná větší organizace s trvalými úkoly se neobejde bez výkonného aparátu, pro nějž je organizační činnost zaměstnáním. Jsou to zejména tajemníci organizací jako vedoucí výkonného aparátu. Jim propůjčuje organizace zpravidla velmi slušnou existenci a hlavně vlivné postavení — jak vůči ostatní veřejnosti tak vůči vlastnímu členstvu, které závisí někdy velmi úzce na organizačních výhodách. A tu vzniká snaha výkonného aparátu strhnouti na sebe skutečnou vládu v organizaci. Formálně zůstává rozhodujícím činitelem amatérské členstvo a jeho volení činovníci. Ale tajemníci dovedou ud' převahou své odborné přípravy, nebo obratným manévrem ováním mezi skupinami v členstvu (která větší organizace jich nemá?), nebo konečně pro nedostatek času volebních činovníků svěditi do svých rukou otežie organizační moci.

Nemusi to býti vždy na škodu členstva. Tu jsou rozhodující osobní vlastnosti tajemníkovy a jeho vnitřní poměr k úkolům organizace. Nejpriznivější bývá tento poměr, stane-li se tajemníkem některý z nejúspěšnějších amatérských činovníků. Horší je to už, stane-li se tajemníkem člověk, jemuž je toto místo prostým prostředkem obživy. U něho bude vždy převážovati zájem osobní a jemu podřídí zájmy organizační. A tady jsme u hlavní závady většiny dnešních organizací. Demokracie je také kontrola. V demokratické čili dobrovolné organizaci je neúčinnější kontrolou zkušený amatérský činovník, ovládající organizační otázky stejně dobře jako tajemník. Vytvoří se tím pak dvojice sil vzájemně se doplňujících a podněcujících. Je tedy věcí prozíravých vůdců a zakladatelů organizací, aby se včas a stále starali o dostatek dobrých amatérských činovníků. To ovšem není jen věc organizací zaměstnavatelských. Stejně organizace odborové a politické trpí tímto nepoměrem mezi vlivem profesionálního výkonného aparátu a členstva. Tu najdeme i leckterou příčinu nezájmu mládeže o činnost v politických a odborářských organizacích. Živá demokracie musí kotvit hluboko v činném spoluvědomí všech občanů, jejich odpovědnosti a kvalitě. Nejinak je tomu i v demokratických organizacích. Ostatně osud říšské německé sociální demokracie by pro tuto otázku poskytl téměř nevyčerpatelný materiál. la

národní hospodář

Prof. Ing. Dr. Viktor Felber:

Svátek práce

Zařadili jsme do svého kalendáře den 1. května jako svátek práce. A právem; neboť po zehnaná je práce tvořící život, svatá je práce, jež jej dovede povznést k nejvyššímu cíli. Oslavujeme-li práci, máme na mysli ideální cíl, který si stavíme. Musíme si však uvědomit, že práce je taková, jakou ji činíme.

Stále ještě soudíme, že život je boj, v němž je člověk člověku vlkem; zanášíme dokonce toto heslo i do školské výchovy. Ale boj je zlo, vyžaduje nepřátele, vzbuzuje nenávist.

Musí být život bojem?

Je pravda, že člověk zápasil od věků s přírodou; ale příroda mu nikdy nebyla a není nenáviděným nepřítelem, naopak, poskytla mu hojnost svých darů, takže člověk, obdařený schopností myslící, mohl pěstovati svého ducha a svojí kulturou konečně ovládnouti síly a energie, kterých se původně děsil.

Životní boj v lidské společnosti, jímž si získává jednotlivec výhody na úkor jiných, není odůvodněn lidskou přirozeností. Je naopak projevem zvrhlého sobectví a nedostatečné nebo pochybené organizace. Přiči se proto společenské etice, jež má za úkol stanovit vědecké zásady lidské společnosti k dosažení a plnění jejího cíle: přinášeti v prospěch všem svým členům.

Život a práce.

Život je stálá činnost, překonávání odporů a překážek stojících v cestě k dosažení určitých účelů. Příroda nedává svých darů zadarmo, a též ve společnosti si musí člověk svůj podíl zasloužit. Pro překonávání odporů zavedla přírodověda pojem práce. Mechanická práce je překonávání odporů na určité dráze.

Na pojmu mechanické práce je založen pojem energie, jehož obecný význam pod jiným jménem objasnil prvý Robert Mayer r. 1842. — Energie vzniká mechanickou prací; tudíž energie a práce jsou pojmy rovnocenné.

Na základě těchto mladých pojmů přírodovědeckých lze si vytvořiti určitý přírodovědecký a mravní názor na život námi vnímaný a poznávaný. — Život, jako souhrn všech změn vnějších a vnitřních, vnímaných smyslově, citově a rozumově všemi lidmi v minulosti, současnosti a budoucnosti, je plynulý tok energií měřitelných prací. Je to tudíž nepřetržitý proud práce, konané přírodními silami hmot neústrojných i ústrojných, celou přírodou, se vším jejím rostlinstvem a tvorstvem, od nálevníka po člověka. Tento proud vzniká téměř výhradně ze sluneční energie, z její formy aktuální, pronikající trvale vesmír, i potenciální, nahromaděné v dobách minulých.

Na otázku, co je to život, odpovídá tudíž přírodověda mírumilovně: Život je práce! — Žijeme, tudíž pracujeme; uvědomujeme si život právě pracovní činností smyslových a nervových orgánů. Žítí a pracovatí je vlastně totéž.

Příroda nám dává jako své dary suroviny a energie ve velkém výběru a množství dosud nepřehledném; ale teprve lidskou činností, fysickou nebo psychickou prací se tyto dary stávají statky člověku užitečnými. I vzduch stává se pouze dýcháním, tedy vnitřní prací, člověku prospěšným.

Lidská práce zhodnocuje na statky díla přírody, vzniklá přeměnami přírodních energií. Ovšem lidskou prací lze tvořiti i statky škodlivé, uskutečňující osobní a společenské zlo. Práci vzniká tudíž dobro i zlo; ale tvořením statků škodlivých v nepospěch celé společnosti se právě jeví zneužívání pudového egoismu.

Bez práce by nebylo vůbec života; práce není tudíž činitel mravně neutrální. Práce je nositel života, je to základní společenské dobro.

Práce výdělečná.

Pro společenský život má význam práce výrobní, produktivní neboli výdělečná. Ji nabývá každý jednotlivec živobytných potřeb fysických i kulturních jednak k udržení života, jednak mu dodává prostředků, aby si tvořil osobní práci v přeměře bohatství a krás tohoto světa subjektivní statky, zvláště mravní a estetické hodnoty duchovní, a dospíval tak vlastního blaha podle přirozeného založení a vlastní vůle.

Pracujeme výrobně a výtěžně, aby-
chom žili; ale nežijeme, abychom pouze
vyráběli. To jest obecná zásada společenské etiky.

V dobách otroctví bylo pod ctí římského občana pracovat rukama; zaměstnáním proň důstojným bylo válčit a zabývat se literaturou, uměním a státními věcmi. Ruční práce, zvláště práce těžké, životu a zdraví nebezpečné, a proto člověku nepřijemné a pocítované jako zlo, byly od dob vzniku kultury přikazovány otrokům.

Badavý lidský duch vymyslíl stroj, zužitkující přírodní energie, a po stu letech pilné práce vědecké a technické učinil jej tak dokonalým, že se může stát všeobecným robotem a zbavit člověka kletby Hospodinovy: V potu tváře si budeš chleba dobývat!

Člověk zatoužil již v dávné minulosti po nepoznatelném absolutismu, po splynutí s božskou podstatou. Pozbyl tím zájmu pro pozemský život, po vybudování vezdejšího ráje; život naplněný prací se mu stal strastí, již si vykupuje věčnou blaženost posmrtného života. Tak lze chápati vyhnání člověka z ráje a kletbu Hospodinovu.

Touha po absolutní moci božské bytosti, jemu nedostupné, přetvořila přirozený lidský egoismus, vedoucí ke společenskému životu; rozdvojila jej jednak v panovačnost zatvrzující srdce, jednak v ostýchavost, projevující se v extrému jako ponížená pokora. Jí člověk veden pohrdá pozemským životem, shledává své svůj cíl v posmrtné věčnosti, a proto se smíruje dobrovolně s životním bojem jako nutným znakem tohoto slzavého údolí.

Moderní otroctví.

Z těchto dvou stránek zvráceného lidského sobectví vybuje společenský stav, jež lze označiti jako stav otrocký, vidíme-li charakteristiku otroctví v tom, že jednotlivci nabývají od jiných členů společnosti v souhlase se společenským řádem a za podpory veřejné moci statků, jejichž ceny nevyrovnali vlastní výrobní činností. Otrocký stav je tudíž důsledkem bezpracného příjmu jedněch na úkor jiných. Tato podstata otroctví trvá dosud v hospodářském zřízení společenském, které označujeme jako kapitalistické.

Základem tohoto zřízení je kapitál (z latinského caput — hlava).

Národní hospodářství objasňuje statek jako pasivní prostředek hospodářských jevů; neuznává, že objektivní hodnotu, cenu, mu dává pouze úhrnná lidská práce, vynaložená při jeho výrobě. Přenechává tvoreni cen volné soutěži, jak se nazývá eufemisticky uskutečňování psychologické zásady platného hospodářského řádu, aby každý jednatelce nabyl největšího blaha při nejmenší vlastní námaze.

A tak práce, jediný zhodnotitel darů přírody na užité statky, není hlavním činitelem hospodářským; stal se jím mnohoznačný pojem kapitálu. Veškeré statky vznikají kapitálem, jež je aktivním prostředkem hospodářských jevů. Je to souhrn všech těžebních prostředků ve vlastnictví určité osoby fyzické nebo právnické, tedy prostředků, jimiž lze těžiti, získavati. Různorodý pojem kapitálu má dva základní znaky: je volně propůjčitelný a dává svému vlastníku podle zákonitých předpisů bezpracný příjem. Tak se ocitá platný hospodářský řád, obhajovaný národohospodářskou vědou, v zásadním rozporu s hlediskem energetickým a etickým.

Vynikající francouzský národohospodář prof. Charles Gide praví o práci ve svých Zásadách národního hospodářství: „Každá produktivní práce předpokládá jistou strast. To je veledůležitý zákon národohospodářský.“ Strast je pocit nelibosti. Je-li produktivní práce trvalou strastí, určuje osobní zlo; a ježto je výrobně činná většina lidí, je tím práce, tvořící užité

statky a tak uskutečňující společenské dobro, prohlašována za společenské zlo. Dobro prý vzniká zlem! Může být nesrovnalosti ještě křiklavější, svědčící o logické zvrácenosti dnešního národního hospodářství, posuzujeme-li je s vyššího hlediska etického?

Musíme ovšem přiznat, že výrobní práce, společenské dobro, při dnešním výrobním zřízení nebývá též dobrem osobním. Dosíci tohoto splynutí obou hledisek na práci, společenského a osobního, je právě úkolem hospodářské

racionalisace.

Organisace, byť i vede k úspoře času, energie a hmoty, ale za cenu utrpení pracujících, je nemravná. Čas, hmota a energie jsou prostředky života, ale nikoliv samostatné cíle. Stroj má etický úkol osvoboditi člověka od namáhavé práce; činí-li však dělníka jenom svou mechanickou součástí, svým otrokem místo řidičem, je zneužitím techniky, je společenským zlem.

Jeví-li se tudíž výrobní práce stále ještě jako utrpení a zlo, není tím vinna produktivnost práce, nýbrž chybná organisace, zvrácená racionalisace, nedostatečné odměňování práce; což jsou mravní nedostatky dnešní společenské soustavy.

Ovšem kapitalistický řád neuznává etiky. Staví na zvráceném lidském sobectví, žádajícím vlastní prospěchu na úkor jiných. Je to řád autoritativní, založený na výsadní moci, považující Hospodinovu prokletí člověka k těžké práci za dogmatický imperativ platný pro obecný lid, kdežto autoritativním chlebedárcům se vyhrazuje postulat panského chtění, maximum slasti, založené na bezpracném zisku.

Kapitalismus neklade lidského činitele ve výrobě ani za rovna mrtvému výrobnímu prostředku, neuznává ani jeho výrobních způsobilostí za kapitál; upírá proto zaměstnancům právní nárok na ziskový podíl a na účast ve správě podniku. Neuznává stroj za osvoboditele člověka od driny, tedy jako dělníkova pomocníka, zmnohonásobujícího výsledek jeho úsilí, činícího jeho práci hodnotnější a zasluhující proto vyšší odměny; vidí v něm jen prostředek vlastníka zisku, necitelného vykořisťování. A tak učinil ze stroje dělníkova konkurenta, způsobujícího technologickou nezaměstnanost, zotročovatele, jemuž se musí při horečném tempu výrobním přizpůsobiti, zatím co se zvedají miliony rukou v prosbě i hrozbě o práci a o chléb k pouhému udržení života.

Národohospodářské stanovisko o výrobní práci jako zlu bylo rozšířeno na práci vůbec, jež byla postavena jako protiklad zábavy; a přec zábava sportu vyžaduje mnohdy větší námahy a tužší ukázněnosti než produktivní činnost. Tento zvrácený názor, pochodící z chybného pracovního zřízení, se vštěpuje i mládeži jako vlastnost práce. Práce se stala nutným zlem, jež třeba obcházeti, zábava je povýšena na slast, které se má holdovati. Člověk se snaží nabývatí požitku bezpracným příjmem, výhrou, klamem, lží, podvodem, násilím i vraždou — a co nejméně rovnocennou prací. A tak je stále rozpoutáván boj o život, v němž mocní získávají svůj bezpracný zisk a veřejné pocty. Pracující si těžce vydělávají svůj chléb, a ti, na něž se již práce nedostalo, jsou odkazováni na veřejnou i soukromou dobročinnost, a nedovedou-li v pošetilé hrdosti natahovati ruku pro almužnu, odsuzování společenským řádem k nenáhlému umírání.

Slavíme svátek práce, provoláváme práci čest, ale společenským řádem ji ještě stále brzdim, omezujeme její blahorodý proud, ba dokonce ničíme její plody, takže místo blahobytu se šíří bída. Připomínáme si výsledky, jichž lidstvo neúmornou prací jednotlivců přes všechny překážky dosáhlo. Vidíme zvláště vysokou úroveň vědeckou a technickou, jsme svědky nových vymožeností, vytvořených

prací lidského ducha i lidských rukou. Leč kulturní pokrok má svou výši i svůj rozsah; o kulturním stavu společenského celku však rozhoduje pouze její šíře. Kultura má být společným vlastnictvím všech, každý jednotlivec má mít možnost být jí účasten podle svých schopností a své vůle.

Uskutečňovati kulturu v tomto etickém smyslu, znamená budovat pozemský ráj, přístupný všem. Do tohoto ráje může nás uvést jen radosná práce tvůrčí, práce vědecká, technická, umělecká i všeobecná práce výrobní. Uvědomujice si tento cíl, poznáváme, čím práce pro lidstvo být má. Ale srovnáváme-li, čím práce dnes lidstvu je, sledujeme, jak jsme posud vzdáleni od tohoto ideálního stavu.

Práce, hlavní zdroj života a radosti, je ujařmena kapitálem, zvláště finančním, jenž se stal z hospodářského prostředku samostatným cílem a svedl lidstvo s cesty duchovního pokroku etického a estetického na výstřední cesty požitkářství, nebo naopak podceňování životních radostí.

Ale pozemský ráj není utopií; je ideálem. Vědecký a technický pokrok nám může otevřít jeho brány, na něž společenská etika vepsala nadpis: Pracuj pro dobro všech a tak dojdeš blaha vlastního!

Toto etické heslo je však v rozporu s psychologickou zásadou individualistického řádu kapitalistického, jenž je řádem výsadovým, monopolním; vylučuje rovnoprávnost, neboť buduje na bezpracném zisku. Kapitalismus poutá výrobní práci, dává jí znak méněcennosti, snižuje ji na útrapu. Zachoval si hledisko imperialistického Říma, zrajejího k úpadku.

Nestačí proto práci oslavovat; třeba ji osvobodit a učinit základem, skutečným hlavním prostředkem nového společenského zřízení demokratického.

Náš stát, jemuž je dána demokracie do vínku, je podle státní hymny zemským rájem na pohled. Učiňme jej vybudováním demokracie v oblasti politické, hospodářské i kulturní skutečným zemským rájem lásky a spolupráce, a splňme tak svůj vlastenecký i mezinárodní úkol mravní!

Toho lze docílití cílevědomou organizovanou prací. K této práci svolává všechny lidi dobré vůle Etokratické hnutí.

B. Palkovský:

Zbrojařská konjunktura

Pomalou dostáváme do rukou statistiky výroby a obchodu za rok 1935. Již dávno není obecné víry v oficiální čísla. Je totiž známo, že ze statistik lze vyčísti více, než by se na první pohled zdálo. Některé státy neodolávají pokušení pozměnit poněkud statistiky, aby pravý výsledek hospodaření byl zastřen. Zájmy jsou rozdílné a v různé formě se odrážejí ve světle čísel.

Při malém veřejném stavebním ruchu znamená veliký prodej cementu a veliká produkce cementáren, že jsou podnikány práce, které nejsou určeny pro veřejnost. Jaké jsou tyto práce, lze lehce uhodnouti. Tak je tomu se všemi výrobky, z menšího či většího odbytu, ze směru dopravy, ze zaměstnanosti závodů v té či oné krajině, z řady maličností lze usuzovati na práce, o kterých se oficiálně mlčí. Proto je třeba čísla, o která se opírám, brát s výhradou a závěry jako nejvýše pravděpodobné, ne však do detailu jako naprosto přesné.

Prvním, charakteristickým poznatkem je, že dnešní oživení průmyslové výroby je nerovnoměrné a nepra-

videlné. Aby byly vyloučeny příznaky akutní krise kolem let 1929/1931, byl vzat za základ již klidnější rok 1932 a srovnán s rokem 1935. Data pocházejí ze zpráv Svazu národů, pro průmyslovou produkci v roce 1929 je konstantou 100, takže v procentech činila produkce:

	1932	1935	Rozdíl v % od 1932-35
Německo	53	101	+ 85
Japonsko	98	139	+ 42
Maďarsko	77	110	+ 41
Finsko	84	112	+ 40
Italie	66	90	+ 38
USA	54	76	+ 37
Kanada	58	80	+ 37
Chile	87	119	+ 37
Švédsko	79	108	+ 36
Řecko	100	137	+ 36
Dánsko	91	122	+ 33
Rumunsko	89	110	+ 28
Velká Britanie	84	104	+ 25
Polsko	54	67	+ 22
Rakousko	65	78	+ 20
Norsko	93	105	+ 12
Holandsko	62	65	+ 6
Československo	64	68	+ 6
Belgie	70	72	+ 2
Francie	69	67	— 3
Španělsko	88	85	— 4

Ať posuzujeme tato čísla jakkoliv, je jasno, že nynější krise vypadá ve světě jinak, než jak se jeví u nás doma.

Předně se některé státy již opět dostaly na niveau z roku 1929, ba i nad ně. Jsou to Německo, Japonsko, Maďarsko, Finsko, Chile, Švédsko, Řecko, Dánsko, Rumunsko, Vel. Britanie a Norsko.

V Německu, Japonsku a Maďarsku jde o vysloveně zbrojařskou konjunkturu. Do této skupiny musíme zařadit i Itálii, poněvadž právě u tohoto státu je zřejmo, že oficiální údaje nejsou přesné. Stoupnutí italské průmyslové produkce mezi rokem 1932 a 1935 nebude asi větší, než oficiálně přiznaných 38%, ale indexní číslo v roce 1932 muselo být proti roku 1929 nepoměrně vyšší, poněvadž v tomto roce Itálie již ostře zbrojila. Italská mírová průmyslová produkce byla r. 1929 značná, mnoho se stavělo, zejména silnice a meliorace, ale kromě toho se již tehdy pracovalo na provádění námořního válečného programu. Nebyl to ovšem předválečný lodní program britský nebo německý. Itálie se spokojila malými bojovými jednotkami, jak dnes pozorujeme, s úspěchem. Ponorky, motorové lodí, torpedové klouzky nevydají v pracovním doku tolik jako bitevní lodí, ale na moři stačí k překvapující převaze. Nechybíme, když Itálii zařadíme do skupiny prvé, třebaže tam podle oficiálních čísel nepatří.

Velká Britanie a státy sterlingového bloku — Švédsko, Dánsko a Norsko — těžily z valutních operací a ze své, jimi zvětšené, konkurenční schopnosti. Prozatím nešlo o zbrojařskou konjunkturu, ta ve Velké Britanii teprve přijde. Britský lodní program musí být proveden, aby heslo „Britannia rules the waves“ nepřestalo být světovou skutečností.

Prosperita ve Velké Britanii je tím na řadu let zaručena, poněvadž není možno lodní program odkládati, nemá-li dojít ve Středozemním moři, nebo ještě jinde, k podstatným změnám.

Finsko, Chile, Řecko a Rumunsko dostaly se do této skupiny spíše náhodou, poněvadž v zemích malého

průmyslu stačí nepatrná, světově bezvýznamná továrnička, aby zdvojnásobila kapacitu národní výroby, na což indexní číslo státu reaguje prudkým výkyvem nahoru.

Do druhé skupiny patří státy, v nichž zlepšení průmyslové výroby v roce 1935 ještě nedosáhlo výše z r. 1929, ale proti roku 1932 se pohybuje mezi 20 až 40%. Patří mezi ně Spojené státy a Kanada, v Evropě Polsko a Rakousko. V žádném z nich nejde o zbrojařskou konjunkturu, zlepšení ve Spojených státech je následkem Rooseveltova hospodářského programu, zlepšení v Kanadě souvisí s jejím příslušenstvím k prosperujícímu britskému imperiu.

Nejhůře je na tom třetí skupina, kde pokles průmyslové výroby proti roku 1929 je kolem 40% a přírůstek proti roku 1932 nepatrný, nebo žádný.

Do této skupiny patří vedle Holandska, Belgie, Francie, Švýcarska a Španělska i Československo.

Závažnost těchto tří skupin se dá přibližně odhadnouti podle účasti jednotlivých států na světové průmyslové produkci, a třebaže jde o čísla jen ze statistických úvah, stačí výsledky k našemu účelu.

Prvá skupina:		Druhá skupina:		Třetí skupina:	
Německo	11.55	Spojené státy	44.80	Holandsko	1.00
Japonsko	2.35	Kanada	0.22	Belgie	1.10
Maďarsko	0.36	Rakousko	0.60	Francie	7.00
Finsko	0.15	Polsko	0.75	Španělsko	1.20
Chile	0.30	Celkem	46.37	Československo	1.60
Švédsko	0.85			Švýcarsko	0.20
Řecko	0.25			Celkem	12.10
Dánsko	0.35				
Rumunsko	0.30				
Vel. Britanie	9.26				
Norsko	0.25				
Italie	3.15				
Celkem	29.12				

Zbytek kolem 12.5% připadá na ostatní svět mimo SSSR. Sovětská produkce stoupá měsíc od měsíce tak rapidně, že ji nelze zachytiti, aby obraz nebyl skreslen. Dnes je sovětská produkce zrovna bičována dopředu jednak nenasyčeným vlastním vnitřním trhem, jednak zbrojením na obranu proti útokům zvenčí. Není nejmenší pochyby o tom, že SSSR prožívá konjunkturální vlnu nebývalé intenzity, a že si tam ještě dlouho nebudou muset lámat hlavu, jak pomáhati svému průmyslu kupředu.

Podle všeobecných známek se dá soudit, že podíl první a druhé skupiny na světové výrobě stoupá, u třetí skupiny na účet Francie a Holandska klesá, takže poměr skupin vypadá asi 30 : 47 : 11 : 12.

Zdálo by se, že zvýšené zbrojení vede k blahobytu, že čím větší jsou náklady na zbrojení, tím větší jsou mzdy a zisky, a tím i tvorba kapitálu. Tato zbrojařská teorie ad infinitum je analogická teorii o všemohoucnosti tiskáren cedulových bank. Je to teorie zdánlivě bez konce, poněvadž podle ní by mohly vlády zamezit všechny krize jednou provždy tím, že by zvýšily při prvních zjevech, věštících blížící se krizi, zbrojení a popohnaly lisy na bankovky.

Na přelomu 19. a 20. stol. se této teorii věřilo tak dlouho, až byla válka nevyhnutelným koncem evropských závodů ve zbrojení. Dnes zachvátila vlna zbrojení celý svět a konec teorie o věčné zbrojařské konjunkturu se zdá opět býti v nedozírnu. Do roku 1914 měl svět zkušenosti jen s evropským zbrojením. Dnes je těžiště přeneseno z Evropy jinam a Evropa

by hrála ve světovém konfliktu druhou roli, možná však tragičtější než první roli ve světové válce. Tragika nového konfliktu převyší zjevy světové války ve stejném poměru, jaký se vytvořil od let 1870/1872 do 1914/1920. Nikdo si nedovede představit obrovitost příštích zápasů, jako si to nedovedli představit před pětadvaceti lety. Zápas 1914/1921, počítáme-li s boji na východě, nebyl relativně největší, které kdy lidstvo vedlo, třebaže byl veden největšími technickými prostředky. Středověké nájezdy, a ovšem i starší, často končily úplným vyhlazením nepřítelů, národy zmizely s povrchu země nezanechavše stop kromě zapomenutých hrobů, které dnes vykopáváme. Co se tam nalezne, je vše, co zbylo z kdysi krásných kultur mocného národa nebo kmene.

Vlivy zbrojení na hospodářský život států jsou různé podle toho, z jakých zdrojů se zbrojí. Velká Britanie a Spojené státy rády zdůrazňují, že dosud zbrojily na svůj vlastní daňový účet. Znamenají-li však nová vydání na zbrojení nové daně, pak nelze očekávat ani přílišné rozšíření tržních možností, ani pronikavou prosperitu soukromého hospodářství země. Kapitál se sice vyčerpává z držení národa a přelévá se do držení skupin kolem zbrojařské industrie, ale oč se její výroba zvyšuje, o to musí z nedostatku volného kapitálu poklesnouti konsum obyvatelstva a tím i odbyt spotřební industrie. Pro celkové hospodářství země není změn.

Ani USA., ani Velká Britanie však nedokázaly uskutěčnit rozsáhlé zbrojní programy bez mobilisace volného kapitálu země. Pomocí půjček čerpaly potřebný kapitál ve formě záloh na daňový výnos celého národního hospodářství. Ani tam nebylo tedy zbrojení zapláceno z daňových účtů přímo bez úvěrních operací a proto i tam se dostavily zdánlivě příznivé následky zbrojařských konjunktur. Ve státech, kde si opatřují nutné prostředky všemi možnými způsoby bez ohledů na příští daňový výnos, stoupají mzdy a zisky bez jakéhokoliv brzdění, trh se rozšiřuje, poněvadž konsum všeobecně stoupá. Vlády, které zbrojí, mají obyčejně zapotřebí důvěry všeho obyvatelstva a proto se snaží přivést zemi do hospodářského klidu, který vyvolává pocit osobní bezpečnosti, a nerady znepokojují veřejné mínění ostrými daňovými zásahy, které podle nejstarších zkušeností vždy a všude vyvolávají roztrpčení. Tak dochází za zbrojařských konjunktur k všeobecné prosperitě a skutečně platilo nejlépe vyzbrojené Německo před světovou válkou za zemi největšího blahobytu a pořádku.

Tento stav nemusel skončiti válkou právě roku 1914, ale válka byla jediným možným východiskem, poněvadž i zbrojařská konjunktura má své meze. Německo, jako hospodářská velmoc, požívalo před světovou válkou naprosté důvěry celého světa a nemohlo připustit, aby se jeho zbrojařský hospodářsko-finanční systém zhroutil. Jediná záchrana byla ve válce, jen tak mohl býti splněn zbrojařský účel. Celý systém mohlo zachrániti jen vítězství nad národy, které by byly musely nésti náklady této konjunktury. Pro problém bylo nalezeno slovo „státní prestiž“ a starost o ni hnala vedle jiných příčin k válce. Nebylo to jen v Německu, ale tam byla teorie státní prestiže kultivována nejvíce na celém světě.

Námítka, že válka vznikla z řady politických příčin, které neměly se zbrojením co dělat, se nedá obhájit, poněvadž vliv zbrojařské konjunktury se neprojevuje

jedině v rozpočtu ministerstva války. Analýsa zbrojařské konjunktury je vždy obtížná, poněvadž náklady na zbrojení jsou obsaženy mimo rozpočet ministerstva obrany v rozpočtech zahraničních úřadů ministerstva veřejných prací (strategické silnice, kryty, podřadné součástky pevnostních staveb mimo vlastní pevnosti, provoz státních průmyslových závodů, válečný průmysl chemický, opatřování uhlí, nafty a benzínu atd.), vnitra (četnictvo, policie), železnic (strategické tratě a železniční materiál, zásoby pro válečnou dobu, nádraží a skladiště, stavby tratí a nádraží jediné s ohledem na válku), pošt a telegrafů (radio), vyučování (náklady na vojenskou výchovu na všech učelištích), zdravotnictví (válečná zdravotní služba a válečné zásoby), financí (pohraniční stráž, subvence válečné pomocné industrii, zásoby atd.) a celá řada jiných nákladů v nejrůznějších rozpočtech. Část zbrojařských nákladů přechází do rozpočtů zemských, obecních a různých institucí. Mnoho z těchto výdajů se ocitne v rozpočtech mimořádných a stát, který zbrojí, se dostane snadno do dluhů, které již nejsou veřejně vykazovány, jichž úhrada se nečerpá z řádného rozpočtu, které jsou nekontrolovatelné, ba dokonce tajné. Za příklad může sloužit Německo, Japonsko a Itálie, o veřejném hospodářství těchto zemí si nelze učiniti již spolehlivého úsudku.

Ze statistických dat Společnosti národů je poučné srovnání dat Japonska a Německa s daty Spojených států. Itálie již překročila své zbrojařské možnosti a musela se pustit do války, aby získala úhradu. Konstantou pro rok 1929 je opět 100.

Průmyslová výroba v indexních číslech proti této konstantě činila:

	v roce 1932	1933	1934	1935
v Německu:				
pro industrii				
výrobní	34	44	73	113
spotřební	77	83	92	91
v Japonsku:				
pro industrii				
výrobní	104	134	170	185
spotřební	105	117	127	130
v USA.:				
pro industrii				
výrobní	28	42	47	90
spotřební	76	85	84	185

U Spojených států zůstává správný poměr 1 : 2, kdežto u Japonska se jeví ohromný vzestup industrie zbrojařské na úkor spotřební. Německo nepokročilo ještě tak daleko jako Japonsko, proto není také tak blízko nutnosti vésti válku. Lze namítati, že v číslech, jak jsem je rozdělil, není obsažena jen industrie zbrojařská a jen industrie spotřební, ale zde nejde o procentuelní správnost, nýbrž o přibližný poměr skupin, který souhlasí, i když připustíme nejširší korektury. Jak v Japonsku, tak v Německu klesá konsum, klesá kupní síla na domácím trhu a hromadí se zásoby válečného materiálu. To musí vésti v obou zemích k největší mobilisaci kapitálové, která již dávno překročila přípustné normální zatížení. Poslední dekrety Mussoliniho znamenají vlastně úplné postátnění bank, bude-li ústřední státní vedení zasahovati opravdu i do vnitřního obchodu jednotlivých ústavů. Poměry v Německu jsou všeobecně známé, vláda se tam namáhá likvidovati četné druhy vázaných marek a získati nové úvěry. Je-li správná cesta, kterou nastoupil Hitler svým posledním rozhodnutím, ukáže se v nejbližší době.

Japonsko kryje své zbrojařské výdaje umělou výstavbou svého národního finančnictví. Stát vydává bonny, které přejímá státní banka a rozděljuje je všem hospodářským institucím ve státě. Japonsko financuje své zbrojení jednak otevřenou, jednak zastřenou inflací a složitými operacemi na volném trhu. Umožňuje to neobyčejně nízká životní úroveň dělnictva a početně i finančně slabý střední stav, takže jsou tam vlastně jediné dvě marxovské společenské třídy. Tíží japonské politiky nese japonský pracovník, neříkám dělník, prostě každý, kdo pracuje, ať v továrně nebo v zemědělství, rukama či duševně. Všichni pracující sotva uhajují své živobytí na nízké úrovni. Není sice nezaměstnaných, ale pochybuji, že by byli lidé u nás spokojeni s japonským standardem. Stejně v Itálii a v Německu zbrojařskou horečku zaplatí pracující člověk. V Maďarsku se to již stalo, v Rakousku je výsledek stejný, pouze důvody jsou poněkud jiné.

Československo patří mezi země, jichž zbrojařská činnost na vlastní účet je nepatrná. V tom je dobrá technická pozice našeho státu, jak říkají bursiáni, ale není jisto, nezašli-li jsme ve svém zanedbávání národní obrany trochu daleko. Nikdy by se nemělo zapomenouti zkušeností ze světové války, že pevnost verdunská stála tolik, jako jediná bitevní loď, a vykonala neocenitelné služby přesto, že byla na počátku války jako nepotřebná skoro úplně odzbrojena.

literatura a umění

Otto Rádl:

E. F. Burian

(Aktuální divadlo v praxi a teorii.)

II.

Kolektiv D 36.

Všimli jsme si divadelní historie E. F. Buriana až do sezony 1934—1935, na jejímž počátku stálo již Burianovo divadlo D 34 uprostřed celého pražského repertoáru jako jeho nejhodnotnější složka. Jeho scéna není jen divadlem kolektivním, je o něco víc, je kolektivním divadlem, řízeným velmi silnou režisérskou a uměleckou individualitou.

Burianův divadelní kolektiv se skládá z 32 lidí, mezi něž je započten i technický personál. Všichni členové jsou pevně placeni po dvanáct měsíců ročně, mají tedy dva měsíce placené dovolené: srovnajte s tím všechna ostatní malá divadla v republice, z nichž ani jediné přes letní období svým hercům neplatí. Gáže jsou velice nízké s ohledem na veliké požadavky, které divadlo na každého člena klade: herci jsou rozděleni do několika kategorií s měsíčním platem mezi 600 Kč a 1500 Kč. Podaří-li se nyní, po čtyřech letech práce v Praze, získati divadlu D 36 větší budovu, budou zvýšeny i mzdy všech členů.

Herci nejsou rozděleni podle starého způsobu na představitelky velkých rolí a na episodisty, nýbrž každému z nich bývá přidělována úloha, pro niž se právě hodí. Není tu hvězd ani sólistů, a herečky, jako Burešová, Stránská nebo Havránková hrají střídavě role hlavní i nepatrné. Při určení výše gáže bral se ohled na to, kdo z herců bydlí u svých rodičů, takže se snáze užíví. Ti herci, kteří pracovali již několik let u jiných divadel, kde dostávali vyšší platy, obdrželi i v divadle D 36 plat vyšší. Rozdíl v gázích je však jen prozatímní, je pouhé východisko z nouze, a tak zvaní herečtí „malol-

gázisté“ divadla D 36 jsou první na řadě při příští reorganizační platů. Vychází se ze stanoviska, že soubor má jen takové herce, jaké potřebuje, a že nemá herce „malé“ nebo „velké“. Podle vyššího nadání, horlivějšího plnění povinnosti a zvláštních okolností jiných mohou herci dosáhnouti vyššího platu.

Divadlo bez ředitele.

Všichni členové hereckého i technického kolektivu mají stejná práva. Celý soubor se schází jednou týdně, při čemž schůzím předsedá po každé jiný člen. Správu celého divadla má na starosti pětičlenný volený správní výbor, složený z E. F. Buriana, architekta divadla a tří členů hereckého souboru. Na schůzích správního výboru se řídí celá agenda divadla kromě otázek uměleckých.

Kontrola práce je zařízena podobně jako v divadlech sovětských. Na rozdíl od reprezentačních ústavů, v nichž sólisté mají povinnost býti rozmarnými a celek je rozeštván intrikami na různé konkurenční skupiny, navzájem se potírající, připomíná způsob spolupráce a způsob kontroly v D 36 spíše nějakou školu nebo kolej. V zákulisí visí černá tabule s připíchnutým listem papíru, na němž herec, konající službu v zákulisí, architekt a umělecký vůdce skupiny mají právo psáti pořádkové poznámky. Dozor na pořádek v zákulisí připadá střídavě na každého z herců. Na černé tabuli se poznamenává, kdo z herců se k některému představení neohlásil do půl osmé večer, kdo při reprise ze svého výkonu slevil proti premiéře a rušil smíchem nebo poznámkami. Tyto poznámky se na sobotní nebo pondělní schůzi souboru probírají a herec je povinen buď se přiznati k poklesku, nebo jej vysvětliti. Ke zvláštnímu heroismu vlastní disciplíny patří, aby ten, kdo zavinil nějaké porušení pořádku, napsal sám své jméno na černou tabuli. Leccos z toho vypadá chlapecky, kdo však poznal zblízka typicky chlapeckou mentalitu každého zákulisí, musí uznati, že tento prostředek je velmi výchovný. Vedle těchto negativních bodů jsou i pozitivní, které připomínají trochu čítankovou ušlechtilost některých sovětských povídek. Pozitivní bod dostane ten člen souboru, který při představení pomáhá, ačkoliv není zaměstnán, kdo pomáhá při obtížném nastudování voicebandu, kdo zaskočil při představení za jiného, nebo duchapřítomně zabránil na scéně nějaké nehodě, nebo kdo se zvláště kamarádsky zachoval k jiným kolegům, na příklad tím, že jim vypral kostym.

Ráz koleje má i ostatní výchova herců. Každý druhý den ráno od deváté do desáté koná se tělocvik a trénink, řízený choreografem divadla Sašou Machovem. Po tréninku od desáté do druhé hodiny odpolední je denně zkouška: i když má právě hrané představení úspěch a očekává se dosti velký počet repris, studuje se vždycky už hra příští. Odpoledne do šesti hodin mají herci volno. Od šesté hodiny večerní koná se denně buď přednáška nebo kurs francouzštiny, němčiny nebo schůze. Do kursů francouzštiny a němčiny, do kursů hudebních a rytmických jsou povinni chodit všichni členové hereckého souboru, i osvětlovač. V kursech přednáší členům souboru Burian o otázkách divadelních, o architektuře, o otázkách hudebních a podobně.

E. F. Burian není ředitelem divadla D 36. Je jeho uměleckým vůdcem. Po administrativní stránce je jen členem kolektiva jako všichni ostatní a jeho fixní příjem nepřevyšuje o mnoho gáží herců. Je o něco méně a o něco víc než ředitel divadla.

Umělecký vůdce.

Nastudování hry začíná přednáškou. Když se počala studovati v D 36 starofrancouzská fraška o mistrovi Patelinu, musili zaměstnaní čtyři herci a čtyři tanečníci mít představu o hře a prostředí, z něhož vznikla, a projít celým kursem

přednášek o uměleckých, politických, sociálních a kulturních otázkách patnáctého století. To je opět jedna ze složek, která tento herecký soubor tmelí a sceluje v útvar jednotný názorově a lidsky sobě blízký. E. F. Burian neinscenuje hry podle plánu, přesně doma vypracovaného, nýbrž tvoří teprve na zkouškách s živým materiálem. Někdy přijímá některý nápad od herce, v základě však rozhoduje sám o všech podrobnostech provedení a o každém pohybu svých představitelů. Po této stránce nepředstírá nějakou demokratickou formu tvorění, anebo nějakou možnost kolektivního rozhodování. Soubor bez námitek uznává, že ráz inscenaci může dáti jen jedna osobnost.

Při tom E. F. Burian nelpí na tom, aby inscenoval všechny své hry sám, nýbrž vychovává jednotlivé členy hereckého souboru, jako Skrbkovou, Machova nebo jiné ke spolupráci a podaří-li se mu rozšířiti své divadlo, pomýšlí na angažování režiséra druhého, který by s ním soutěžil a přinášel stejně silně individuální pojetí divadla.

Charakter školy nebo koleje vystupuje u Burianova souboru i v tom, že herecký soubor je stálý a skoro se nemění. Za celou dobu trvání divadla byl propuštěn jen jeden jeho člen, jehož osobní styl, tíhnoucí více k jevištnímu naturalismu, bylo těžko možno uvésti v soulad s ostatním ensemblem. Také jen jeden člen opustil divadlo dobrovolně, když se mu naskytl možnost větší gáže u jiného divadla. Pozorujeme u jednotlivých herců, z nichž žádný před příchodem k divadlu D 36 neměl velkého jména, nápadné postupné zdokonalení, herci se tu naučili zpívat, tančit, a došli po akrobatické stránce dokonalosti, v níž se jim nevyrovná žádná jiná scéna. Celý stav divadla a způsob jeho organizace pak není naprosto definitivní, nýbrž podle dosavadních výsledků se rok od roku stále zdokonaluje.

Hry klasické.

Takový byl duch Burianova divadla na podzim roku 1934. Od té doby inscenoval E. F. Burian na patnáct dalších večerů, na nichž se přesvědčíme, jaké byly výsledky této organizační teorie v umělecké praxi. Podíváme se, k jakému úspěchu dospěla individuálně řízená kolektivní práce divadla D 36 při inscenaci klasických her, jako je „Lakomec“, „Kupec benátský“ a „Mistr Pleticha“, jakého úspěchu došel při jevištní inscenaci velkých básní, jako je „Píseň písní“ nebo „Máj“, s jakým zdarem se mu podařilo ztělesniti hry starého Němceka, jako „Procitnutí jara“, „Žebrácká opera“, „John D dobývá světa“, nebo hry nového Ruska „Jegor Buljčov“ a „Aristokrati“, a jakým způsobem si vyřešil svůj poměr k mladým básnickým dílům českým „Mládí ve hře“, „Milenci z kiosku“ nebo k tradičním dílům české tragiky a českého humoru, jako „Křest svatého Vladimíra“, „Vojna“, „Dobrý voják Švejk“, „Haškovy noviny“.

Molière a Shakespeare bývají zkušební kamenem každého nového divadla: divadlu E. F. Buriana slouží zvláště ke cti, že u těchto dvou věčně divadelních autorů formulovalo zvláště jednoznačným způsobem svůj poměr k tradici a poměr k dnešku. Podle své teorie divadla, které musí býti aktuální, chce-li vůbec existovat, přesadil E. F. Burian děj své hry do dnešní doby vlády kapitalismu, doby rozvrácených zámožných manželství, dychtivě hledaných milostných dobrodružství mladé generace, cynického a velkopodnikatelského sociálního vydírání. Jeho Harpagon v „Lakomci“ stojí v čele ohromné firmy, Kleant je spolureditelem, interesovaným především na erotických dobrodružstvích, dcera Elisa má pletky s žigoly a také jednomu z nich podléhá, Marianna se stala pikantní stenotypistkou, ze sluhy se stal sociální revolucionář a nenávislný odbojný proletář. Všechna ta komedie směřovala dramaticky k proslulému závěrečnému Moliérovu monologu:

„Chyťte zloděje!“, který obdržel nový smysl a ukazoval na dnešní kapitalistickou vládu jako na vinníka bídy.

Jestliže Molière mu poskytl příležitost ke kritice sociální, použil Shakespearova „K u p c b e n á t s k é h o“ především ke kritice politické. U něho není Shylock ani tím posmívaným a nakonec napáleným židem století Shakespearova, ani tragickým a pronásledovaným člověkem, jak ho vytvářejí na scéně velcí romantičtí herci, pro něho je žid Shylock stejně nemilosrdným finančním vládcem a velkopodnikatelem jako křesťanský velkoobchodník Antonio. Shakespearův bezbarvý vévoda získal také velice barvitý charakter, stal se prostě ztělesněním novodobého fašistického vůdce, jakousi zlou parodií na Hitlera, který nastrojuje pogromy, aby odvrátil pozornost lidu od svého hospodaření.

Třetí hra z klasické literatury v divadle D 36 je starofrancouzská fraška „Mistr Pleticha“, která ukazuje mazaného a nakonec napáleného advokáta, středověkého soukeníka-maloživnostníka a naivního pastýře, jenž se rychle naučí jejich šejdřířským kouskům a nakonec to vyhraje. Burian se ve své inscenaci kromě vložených songů neodchýlil od středověkého textu, přece však tento svět malých zlodějí a tento obraz soudní korupce, tato sociální satira, spojená s lidovou legrací, působí zcela aktuálně. Na jevišti, které odpovídá středověké scéně s jejím rozdělením, s jizbou advokáta po levé straně, krámkem živnostníka na pravé a náměstím se soudem uprostřed, Burian inscenuje tuto hru tak, „aby divadlo mělo důležitou funkci společenskou a podávalo ostrou kritiku zmatené doby“, současně však vytváří hudebně velice bohaté a básnivě divadelní dílo.

Jestě dále a hlouběji do klasické poesie zašel Burian ve své inscenaci biblické „Písň písni“. Je to jedna z jeho nejtypičtějších inscenací, která vzbudila poměrně největší odpor tím, že věky staré, kolekci ohnivých lyrických básní, podkládá sociální smysl a přeměňuje krále Šalomouna ve zpupného vládce, nepřilíš odlišného od moderních kapitalistických diktátorů. Typické na této inscenaci však je, že Burian tu dokazuje, jak pro něho neexistují žádné hranice mezi básní lyrickou a dramatickou, mezi napsaným textem a živým jevištním projevem. Všechno, co se mu dostane do rukou, se stává divadlem, divadlem aktuálním a což je hlavní, divadlem básnivým. Stejně jako neuznává hranic mezi jednotlivými druhy slovesnými, používá vedle sebe i všech prostředků umění výtvarného, seskupuje své recitující sbory jednou nehybně za sebou jako postavy na starých bas-reliefech, jindy rozvíří celé jeviště tancem, nechává sólisty mluvit i zpívat, nebojí se malířských efektů, utkaných ze světla reflektorů, a dodává architektonickou konstrukci své scéně stále nového a nového smyslu.

Podíváme-li se na tento čtyřakord Burianových inscenací z klasické literatury, od biblické písni Šalomounovy, přes středověkou frašku francouzskou až k divadelním vrcholům Molièra a Shakespearova, poznáme, že dramaturgický výběr jeho repertoáru není naprosto náhodně eklektickým.

Německá tradice.

O tom svědčí i Burianův výběr z literatury německé. Také jména Heine — Wedekind — Brecht — Friedrich Wolf — Kästner — tvoří akord. Také oni jsou všichni sociální a političtí revolucionáři a každý z nich mluví jasnou řečí k dnešku. Je zajímavým úkazem doby, že dnes, kdy zmizela svoboda z německých divadel, a kdy pražské německé divadlo se úzkostlivě tomu vyhýbá, aby uvedlo na svou scénu některé jméno, které by mělo v Třetí říši nemilý zvuk — že právě dnes přejímá všechny tyto německé revolucionáře do svého repertoáru divadlo české. Je to bizarní: moderní české divadlo stává se uchovatelem německé revoluční tradice, která ve svém domově byla vyškrtána ze seznamu umění.

Heinrich Heine byl uveden v divadle D 36 jako základní tón tohoto lyrického a satirického básnického odboje proti německému Kocourkovu, proti říši vojenského komanda a slepého poslouchání, proti říši, kde oslové, plní hrlosti na svou rasovou čistotu, hýkavě označují své „ano“, proti „klamné vlasti, kde bují jen potupa a hanba“. Burian tu vystřídal recitace, dialogy, dramatické výjevy a sborové deklamace voicebandu.

Frank Wedekind zněl opět aktuálně svým „Procitnutím jara“, takže jsme docela zapomněli na málem půlstoletí, které nás dělí od vzniku tohoto dramatického senačního traktátu. Vystupují tu chlapi a dívky, děti a rodiče, žáci a učitelé, vidíme je v domově i ve škole, v pokojích i v přírodě, vidíme, jak jedno chudé děvče se dostává na dráhu prostituce, jak čtrnáctiletá holčička otěhotní a mladý student pro neprospěch ve škole spáše sebevraždu. Všechno to se skládá v obraz hlouposti, myšlenkové nesvobody, pokrytecké neupřímnosti a zbabělého strachu před pravdou, které charakterisovaly Německo doby Wedekindovy docela stejně jako Německo dnešní. E. F. Burian tu přinesl jednu ze svých nejhezčích inscenací. Ponechal hře její ponurý a reportážní naturalism a přece ukázal náš odstup od ní velice důmyslným odhmotněním všech scénických dějů pomocí tylové opony, zavěšené na půlelipsoidním půdoryse jevištní rampy, za níž všechny příběhy byly zbaveny své třírozměrné tělesnosti. Všechno to, co hrají lidé na scéně, lyricky parafrasují projekce diapositivů i filmů, které přikrývají celý jevištní děj velkými obrazy květů nebo městských oken nebo detaily tváří.

Z německé literatury doby po světové válce uvedl E. F. Burian od Erica Kästnera „Život našich dnů“, o němž jsme promluvili již minule, a od Friedricha Wolfa rozhlasovou hru „John D dobývá světa“. Je to revue o životě petrolejového krále typu Rockefellerova, který uprostřed primitivního hospodářství nově dobytého amerického západu počíná racionalisovat těžbu a organisovat obchod, poráží konkurenci snižováním cen, obchází odpor zákonů, diktuje si smluvní podmínky s jinými průmyslovými odvětvími, staví si vlastní železnici, když mu nevyhovují podmínky železniční společnosti, podplácí veřejné mínění velkými dary na humanitní a sociální účely a nakonec při setkání s vůdcem dělníků a uvědoměným socialistickým mluvčím poznává, že celé jeho životní dílo je jen jednou ze složek hospodářského vývoje, že představuje uzavřenou hospodářskou epochu, v které bude pokračovati i příští epocha socialistická stejně konstruktivně, ale v jiných kolejích. Novým prvkem při inscenaci této hry je u Buriana užití projekce nejen ilustrativně, nýbrž i k vyjádření dynamiky hry: vzpomeňte scény s poletujícím míčkem a s hrou v golf.

Jednoho z největších úspěchů dosáhl Burian svou inscenací „Žebrácké opery“ od Berta Brechta, hrou, která nejnápadněji ukázala i základní chybu jeho inscenací. Příběh gangstera Mackie z londýnského prostředí osmnáctého století ukazuje opět na jedné straně chudé a na druhé bohaté, a demonstuje, že „napřed přijde žrádlo a pak teprv přijde morálka“. Burian ve své hře označil Brechta za klasického autora nového jeviště, který vyhovuje jeho osobnímu pojetí jevištního realismu. Na rozdíl od Brechta a Weila, kteří přes sarkastický a parodistický ráz své hry počítají s atmosférou jevištního kouzla a vytvářejí v „Žebrácké opeře“ jakousi vilonovskuy malebnou zlodějskou romanci, zbavuje E. F. Burian tuto hru docela jejího romantického kouzla, hraje ji na jevišti nahém, bez opony a skoro bez dekorací. Vidíme tu osvětlovače, začínající reflektory, herce, líčící své tváře, zatím co jiné z osob vstupují na jeviště středem hlediště. Stará divadelní iluze je rozbita, nová iluze je vytvořena, při tom však

překvapuje, že u básníka a hudebníka Buriana přišla tentokrát poesie i hudebnost skoro docela nazmar. Místo rozkošné a ne zcela vážně míněné sentimentality Weilových songů nastoupilo jejich strohé odříkávání, předynamisované chrlení jednotlivých vět a asketické potlačování melodičnosti, takže hudebnost této operní parodie přišla nazmar. Hra budila dojem přenastudování, všechno se v ní proměňovalo v nějaký umělé trik, nápadů bylo až příliš mnoho. Burianovo nebezpečí, který zabil starou jevištní rutinu, se ukázalo v rutíně nové.

Nové Rusko.

Jednou z nejlepších myšlenek tohoto Burianova socialistického divadla, které neskrývá své sympatie ke komunismu, bylo omezení sovětského repertoáru na minimum. Zatím co každé jiné podobně revoluční divadlo by bylo pokládalo za svou povinnost zaplaviti svůj repertoár novými ruskými autory, omezil se Burian, který je současně i velmi dobrý propagandista, na dva ruské autory. Je mu jasno, že úkolem socialistického divadla není hlásati socialismus socialistům, nýbrž imponovati pevností svého pokrokového světového názoru třídám ostatním, třídám „měšťáckým“, ukázati jim cestu socialismu přes jejich Shakespeary, Molliery a Wedekindy a možná, že také jednou přes jejich Ibseny a Strindbergy.

Ze dvou sovětských her, které E. F. Burian inscenoval, dívá se jedna nazad a druhá kupředu. V „Jegoru Buljčovovi“ od Maxima Gorkého o vidíme bohatého petrohradského kupce ve chvíli říjnové revoluce, stíženého nevyčlelitelnou rakovinou: umírá v téže chvíli, kdy hyne jeho společnost. Kolem něho jsou typy odumírajícího carského Ruska, obchodníci a popové, baby-zaklínačky a jurodiví, a přes jejich podvody a kouzla rítí se důvěra Jegorova v jeho životní sílu současně se zprávami o úspěšné revoluci. Tuto hru o nevzdělanosti, tmě a lehkomyšlnosti předrevolučního řádu inscenuje Burian skoro naturalisticky mezi pohyblivými stěnami pokojů, z nichž jako ve filmu osoby nepřetržitě přecházejí z výjevu do výjevu. Burian, který vždycky měl největší sílu v tom, že neutkvěl na žádné slohové formuli, udělal tu se všemi prostředky moderního konstruktivně oprostěného divadla neobyčejně intenzivní a naturalistické představení z malebných lidských typů, z nichž každý žije na scéně s vybičovanou intenzitou.

Druhá sovětská hra, Pogodinovi „Aristokraty“, se obrací k ruskému dnešku. Odehrává se v trestanecké kolonii na dalekém severu u Bílého moře mezi zloději, nevěstkami a vrahy, kteří se pro své vyřazení z lidské společnosti cynicky nazývají „aristokraty“ a kteří, podobně jako bezprizorní v Ekkově filmu „Cesta do života“, se vlivem kázně a práce proměňují v cenné členy lidské společnosti. Režisér Burian vyjádřil konstruktivnost této hry i viditelně na scéně. Na počátku stojí na jevišti jeden dřevěný praktikábl, který herci během hry před očima diváků stále doplňují a zvyšují novými součástmi, až na konci příběhu stojí na scéně až ke stropu obrovská konstrukce, s jejíhož balkonu pronáší řečník svůj manifest. Trochu čítanková hra Pogodinova dostala zásluhou Burianovou skutečný jevištní život s mohutnými scénami kolektivní spolupráce.

Kromě těchto dvou her opomíjí E. F. Burian sovětskou tvorbu. Není mu jí třeba, neboť má po ruce daleko silnější argumenty pro socialistické divadlo v celé světové poezii cizí a také české.

Na domácí půdě.

Snad je to vlivem domácího prostředí a výchovy, že tento syn jednoho z nejlepších smetanovských představitelů, pěvce Emila Buriana, měl vždycky blízko k české tradici, snad je to vlivem jeho hudební výchovy, v níž u nás i nejrevolučnější

moderna má spojení s českou minulostí. E. F. Burian má vnitřnější a pevnější vztah k naší staré tvorbě než naše divadla oficiální a národně representativní. V jeho poměru k české tradici najdeme dvě linie: linii básnickou a linii sociální.

Linie básnická: v jedné ze svých nejkrásnějších jevištních inscenací, ve „Vojně“, vyházi z národních písní, nalézá cestu k Máchovu „Máji“ a k Havlíčkovu „Křtu svatého Vladimíra“, odtud se přenáší k dnešku Wolkerových sociálních balad a Nezvalových básnických kouzel. — Linie sociální: od Jaroslava Haška s jeho „Švejkem“ a s jeho dramatisovanými humoreskami novinářskými přechází Burian k inscenacím sociálních reportáží o „Kavárně na hlavní třídě“ a o „Bankovním závodě Bankrot a spol.“, o nichž jsme podrobně mluvili již minule, k Nového románu o nezaměstnaných „Chceme žít“ a k Hofmeisterovu příběhu generací „Mládí ve hře“. Burian neupadá do chyby všech svých avantgardních předchůdců, kteří si buď namlouvali, že dýchají vzduch Paříže anebo že pijí vodu v Moskvě a kteří pěstovali ve svých inscenacích umělé květiny, jež nikdy nemohly zapustit kořeny v domácí půdě. Kosmopolita, socialista a artistický revolucionář Burian má zásluhu, že první vytváří most od své avantgardní generace nazpět k české tradici.

Všimněme si nejprve her sociálních, jímž udává tón inscenace Haškova „Dobrého vojáka Švejka“. V její tendenci protiválečné a protibyrokratické, v její oslavě prostáčka, který je instinktivně prohnaný, v jejím přivedení lojality k absurdnosti, v tom všem našel Burian cestu k dnešku. Stejně i v Haškových novínách“ vyzdvihuje Burian především společenského kritika, zoškliveného maloměšťáctvím své doby a svého prostředí, obmezené redaktory a redaktorky, hloupé schůzující obecní výbory, byrokratismus zdravotní komise, zkoumající sud zkažených rybiček, a policejních úředníků, hledajících stopy po vraždě, také zde nalézá zsměšnění dnešních časů, jejich korupce, jejich obchodního literárštění, jejich směšných „klubů ze očištění Prahy“ a podobně.

Zajímavé je, že při všech úspěších, kterých dosahuje E. F. Burian svými inscenacemi her sociálně-reportážních a satirických a při veškeré specializaci jeho repertoáru na druh aktuálně aktualizované literární tvorby, je nejvíce ve svém žvilvu na opačné straně. Jeho nejvladnější talent ho vede k poezii, k melodii básnického slova a kráse básnického obrazu docela nezávislého na sociálním a politickém pozadí doby. Zahledíme-li se až nejlouběji do naturelu Burianova, najdeme tu především lásku k umění čistě básnivému. Proto také vytvořil svá nejkrásnější jevištní díla tam, kde vytvořil především jevištní básně. Není náhodou, že všechny inscenace vycházejí z českého literárního prostředí.

Česká tradice.

Havlíkův „Křest svatého Vladimíra“ tvoří od předešlé skupiny přechod svým politicky-satirickým rázem. Ale i zde je hlavní váha Burianovy inscenace položena na básnické slovo a na hudební bohatství češtiny, které se tu stává jazykem nad všechny ostatní tvárným a proměnlivým, vlnitým a vzdouvajícím se, planoucím v strhujícím rytmu a jindy ironicky deklamovaným s opačnými přízvuky a délkami. Podobně bohaté harmonie různých tónů lidské řeči dosáhl Burian i svou inscenací Wolkerových balad o očích topičových, o nenarozeném dítěti, o námořníkovi a z nemocnice. Vrcholu však dosáhl svým večerem písní národních, svým ztělesněním básně Máchovy a realizací poetické hry Nezvalovy.

„Vojna“ je sestavena z různých českých lidových písní, je to spojení recitace, zpěvu a baletu, jež počíná divokým obrazem venkovského masopustu, pokračuje loučením a od-

jezdem vojáků a končí se hrůzou a smutkem války. Ty details, kterých tu použil Burian z českých národních krojů, ty jásavé barvy, to bohatství melodie a rytmu, ta citová vnímavost a ten odpor proti válečnému násilí — to všechno je vtěleným obrazem češství, to je českost nikoliv folkloristická, ale skutečně ideově podložená a zakotvená v duši národa.

Máchův „Máj“ se svou bohatou hudební lyričností, se svým vnitřním vztahem k přírodě a se svou revoltou jednotlivce proti nespravedlivému společenskému řádu zůstal i v Burianově inscenaci, využívající nejmodernějších jevištních materiálů a surrealistických podrobností, dílem hluboce národním. — A konečně, ať se to zdá paradoxním, ukázala se i v inscenaci Nezvalových „Milenců z kiosku“ při všeké jejich neskutečnosti, nelogičnosti, hravosti, při všech těch poetistických rekvizitách, zrcadel, figurín a kulečnicků, autorova spojitost s tradicí českého básnického slova i tam, kde je Nezval bohatě melodicky zpěvný, i tam, kde je primitivně říkánkovitý. E. F. Burian inscenoval všechny tyto hry jako spojení básně a písně, jako spojení činohry brzy s operou a brzy s baletem.

„Styl“ nebo „směr“ těchto inscenací vychází z prosté zásady, dát básnickému slovu všechno to, co potřebuje k plnému oživení na dnešním jevišti. Nazývejte si to třeba divadelním „synthetismem“, pokud pojem syntesy může při charakterisování divadelního slohu, který je nutně vždycky syntetický, přispět k nějakému objasnění. Můžete v Burianových inscenacích vidět jakýsi „Gesamtkunstwerk“, který se ovšem od Wagnerovského souhrnného uměleckého díla liší tím, že u Wagnera byla nositelem a ústředím dramatického projevu pouze orchestrální hudba, zatím co u Buriana každá inscenace je zakotvena v básnické myšlence. U Buriana se složky sluchové i zrakové podporují ve vzájemném účinku, při každé jeho scéně musí hudba působiti barevně a barva hudebně. S hudbou a barvou je spojen pohyb, laděný vždycky do stejné tóniny. Hudebnost, barvitost a pohybovost se v představeních divadla D 36 spojují k společnému projevu, k plnokrevnému divadelnímu představení, které je moderní nikoliv v nějakém konstruktivním asketismu, nýbrž radostnou barvitostí své melodické formy a životní blízkostí svého aktuálního myšlenkového obsahu.

do ba a lidé

Zdeněk Smetáček:

Jak jsme vyrůstali

Milý pane redaktore,

Dovolte, abych se nejdřív čtenářům omluvil za tyto úryvkovité vzpomínky někoho, kdo si ještě ani výkony ani věkem nedobyl práva na vzpomínání. Nebyl bych je napsal, kdybyste si toho nebyl přál. Není na nich také nic zvláštního. Je to jen nedokonalý pokus o odpověď na otázky: Co jsme byli? Co na nás působilo? Več jsme věřili?

Válka.

Duševní historie mé generace se počíná válkou. Co bylo před ní, nebyl ještě život, nýbrž jen idyla. První dotyk se světem politickým přinesl rok 1917. Tenkrát jsme už i my, nevědomí středoškoláci, demonstrovali. Nosil se okázale odznak Českého srdce. Jednou se za výkladní skříní Akademického knihkupectví objevil nový časopis „Česká stráž“. Úvodník byl o výročí annenských patentů a o zemské správní komisi.

Nerozuměl jsem z toho ani zbla, ale dal jsem si práci a čítal jsem pak list pravidelně, hlavně literární a divadelní stati Vodákovy a Fischerovy. Jiná politická věc bylo tehdy divadlo. Několikrát za týden jsme stáli před vchodem do Národního, hnali se úprkem po schodech a rvali se o místa na galerii. Shakespearův cyklus jsem takto absolvoval skoro celý. Všecko možné jsme tehdy zbožně vnímali, od „Hnízda v bouři“ a „Vršovců“ až po Dvořákovy „Husity“ na Vinohradech.

Roku 1918 jsme ovšem už politikou hořeli. Ve škole se pod lavicí čtly noviny. Na prvního máje se prostě nešlo do školy a s knihami pod paží se demonstrovalo v průvodě. O květnových slavnostech Národního divadla, v den, kdy Kramáře nesli na ramenou z Musea dolů k Zlaté huse, přišel jsem domů s vykřičeným hrdlem až pozdě odpoledne. Z nějakého tábora na Václavském náměstí v té době si pamatuji dra Soukupa, jak se zařatými pěstmí a vylézajícími manšetami hřímá: „My jsme tu válku nechťeli!“

Že by tyto události docela naplňovaly naši mysl, nemohu však říci. Byl to jen proud, který nás strhoval. Já se svým nejdůvěrnějším kamarádem jsme se víc starali o umění a literaturu. Začala nás tehdy také uchvacovat četba. Ve třídě koloval Machar, „Confiteor“ jsme znali od začátku až do konce a já jsem mimo to vychutnával už také protiklerikální „Rím“. Když později vyšel „Kriminál“, referoval jsem o něm ve školním časopise, s nadšením jsem četl polemiky proti páteru Reylovi v „Antice a křesťanství“ a ještě dlouho potom jsem Machara ctil a čítal. Zdá se mi, že jsme poslední generace, která je literaturou ještě živě spojena se světem předválečným. Těm, kdo přišli po nás, už tito autoři nemluvili z duše.

Přes překážky k filosofii.

V prázdninách po maturitě, r. 1919, jsem zápasil s klasickou otázkou: kam s ním? Jako absolvent reálky jsem na universitu nemohl a na techniku se mi nechťelo. Z rozpaků pomohla nově založená vysoká obchodní, o níž se začaly v novinách objevovat slibné zprávy. Byla to ve svých začátcích podivná škola. Neměli jsme vlastní budovy a potloukali jsme se po všemožných posluchárnách v činžácích, najatých technikou. Podivně negativistická a zdivočelá mládež byla v té škole. Nemáme místnosti a všecko jak se patří? Tedy stávkujeme! Jediné, co mne na této škole zajímalo — a měl jsem z vlastní třídy několik soudruhů v utrpení — byly přednášky profesora Macka. Byly živé, zábavné a otvíraly všelijaké neočekávané pohledy do soukolí lidské společnosti. Ostatní byla duchamorná nuda.

Na chodbě Kaulichova domu, jež jsme nějaký čas sdíleli s universitou, byly vyhlášky filosofické fakulty. Na ty jsem se po účetnických cvičeních díval jako na zakázané ovoce — byla to vzrušující témata: dějiny moderní opery, myšlenkový vývoj evropského lidstva, soudobá filosofie — a někdy s vědomím hříchu a zanedbané povinnosti jsem zabloudil do takové přednášky. Zvláště na jednu se živě pamatuji, v níž Zdeněk Nejedlý mluvil o Wagnerově „Bludném Holanďanu“. Byl jsem jako očarován tímto docela jiným světem, a účetnická skutečnost na vysoké obchodní mi potom připadala ještě šedivější.

Vydržel jsem to do vánoc. Krátce před nimi jsem se náhodou setkal se svým bývalým profesorem, jemuž jsem se svěřil se svou nespokojeností a s touhou stu-

dovat literární historii. Jako dnes si pamatují jeho odpověď: „Ale ta technika by byla pro hmotné zaopatření lepší. To víte, literární historie, to znamená středoškolskou profesuru, a to je bída. A nejdřív musíte filologii, a to bude můstček k literatuře.“ Na ten můstček v podobě latinského kursu jsem po vánocích vkročil. V rekordní době desíti měsíců jsem se připravil k maturitě z latiny a z filosofické propedeutiky, načež jsem se jako řádný posluchač filosofie potýkal se starofrancouzskou a staroslověnskou gramatikou a s lítostí shledával, že to není o nic zábavnější než účetnictví. I tu středoškolskou bídu jsem mimoděk zahlédl, když jsem chodil k svému profesorovi do bytu a tam se v předsíni sušovalo prádlo. Trochu mne to zaráželo, ale melancholicky jsem vytrvával při prapuru filologie. Uprostřed semestru jsem pak přešel na „čistou“ filologii a historii.

Na historii, v prosemináři, nebyl však ještě nesnázím konec. Klád se tu veliký důraz na důležitost archivů a nabízela se vyjeveným začátečníkům k zpracování vábná témata, jako na př.: solný obchod na Vltavě, nevím už, v kterém dávném století. Zato na filosofii jsem konečně jakž takž našel pokoj duši své. Ne tak v přednáškách a v seminářích, protože z bývalé silné čtyřky Masaryk-Krejčí-Dratina-Čáda jsem zastihl už jen ochabujícího Františka Krejčího a zklamaného Drtinu (bylo to po jeho rozchodu s ministerstvem školství). Ale poznal jsem z blíзка tehdejší mladý svět filosofický, který mne stačil na několik let zaměstnat.

Starý a nový svět.

Branou k němu byl spolek, který se vždycky předtím i potom vyznamenával pravou filosofickou poklidností, ale který tenkrát zásluhou svého jedinečně agilního tajemníka snad až nezdravě vzkvétal a bujel — Jednota filosofická. Tajemník, mladý, drobný muž, nyní nejší brněnský extraordinarius, měl vzácný dar shromažďovati kolem sebe tápající studenty, o něž se podle slavné tradice našich vysokých škol profesori příliš nestarali. Byl tehdy komisařem univerzitní knihovny, běhal po Praze prostovlasý v přešitém vojenském mantlu, ale znal kde koho. Hýřil aktivitou. Z Jednoty udělal v těch letech vzácné duchovní konjunktury jakousi filosofickou agenturu. Pořádaly se přednášky v Praze i po venkově, zakládaly se odbočky, vydávaly se brožurky, platilo se cestovné, věci vesměs u filosofů nevídané. Program byl jednoduchý: filosofie musí ovládnout Prahu, venkov, stát a vůbec svět. Myslím, že to byl jeden z nejvýznačnějších příkladů duchovního imperialismu. Předurčeným vládcem tohoto imperia byl ovšem tajemník Filosofické jednoty.

Když jsme se trochu sblížili, ptal se, co mne zajímá. Odpověděl jsem nejspíš, že „nějaká filosofie“. To mu stačilo, aby mi navalil kupu literatury. Četl jsem pak na jeho radu Jamese a F. C. S. Schillera a stal se podle vzoru svého duchovního vůdce pragmatistou. Byly to doby hrdinné. V Tůmovce, v seděních hlučných a do pozdních hodin trvajících, jsme nesčetněkrát na hlavu potřepli logicismus a probrali všechny stránky světového názoru. Politicky jsme byli v duchu tehdejších časů velice radikální, náš duchovní vůdce snad nejvíc. Mně v tom nebylo vždycky docela volno, ale dělal jsem, co jsem mohl, a přispíval tu a tam do Nejedlého „Varu“.

Tento časopis měl tenkrát pro nás nemalý význam. Kritisoval, až létaly jiskry, a to se nám líbilo. Jeho program — podávám jen svůj dojem, abych nekřivdil jeho zakladatele — byl asi tento: bojuje se o nový svět.

V čem ten nový svět má záležet, nebylo už tak jasno, ale stačilo, že svět starý byl rozhodně nesnesitelný a že musí být potřen. Bylo nám více méně zřejmo, že tento stát náleží ke světu starému a že se s ním něco musí udělat. Co a jak, tím jsme se příliš netrápili a ponechávali to moudrému řízení prozřetelnosti. Hlavní zadostučinění, jak se mi zdá, shledávali jsme v tom, že je možno dělit žijící lidstvo na lidi světa starého a nového. Já sám jsem v duchu této nauky ve „Varu“ kritisoval hru bratří Čapků „Ze života hmyzu“ a vyvrcholil jsem svou stať zjištěním, že autoři se nepřihlásili ani k tomu ani k onomu světu, nýbrž zůstali sedět uprostřed. Myslím, že jsem to tehdy považoval za horší než náležet světu starému.

Ve Filosofické jednotě jsem také poznal profesora Rádlu. Nemohl tehdy co do popularity mezi mládeží soupeřit s Nejedlým. Byl to muž, kterému se „nerozumělo“ a který nebudil nadšení, ačkoli to nikterak nebyl méně vehementní kritik než Nejedlý. Ale jeho kritičnost byla tak úplná, že se vztahovala i na radikalismus, a tady, myslím, byl úraz. Přesto se sledovalo všecko, co mluvil i psal. Zvláštní, zneklidňující, provokativní člověk.

Utkvěla mi zvláště v paměti jakási jeho veřejná diskuse s emigrovaným ruským zoologem. Přišel rychle, nervosně, lehounce, jako by šel po špičkách a jako by pod každou špičkou bylo ještě péro, které ho při každém kroku nadnášelo. Začal mluvit asi takto: „Já jsem sice nechtěl oponovat, ale když jsem byl uveden jako oponent, tedy oponovat budu.“ (Dlouho mi leželo v hlavě, jak někdo může oponovat jen proto, že to omylem napsali na vyhlášku.) Od zoologie se pak nějak přišlo na poměr kubismu k socialismu, a Rádl se známou apodiktičností prohlásil, že dělník si rozhodně od umělce zasluhuje „něco lepšího než takový pár lineálů.“ Ale ať bylo to, co tento muž říkal, jakkoli paradoxní, nudné to nebylo nikdy a pozornost to vždycky upoutalo. Nikdy jsem od té doby neustal v pokusech přijít této osobnosti na kloub a myslím, že s jistým zdarem a k svému prospěchu.

Materialistická psychologie.

Byl tehdy ještě jiný muž, který měl na některé studenty filosofy značný vliv, ačkoli se o něm ve veřejnosti mnoho nevědělo: Vilém Forster, docent psychologie. Postava bohatá a zajímavá, vědec bohém. V zarudlém obličejí hrála malá očka a nad anglickým knírkem čněl cyranovský nos, do jehož nozder dýmala věčná cigareta, přilepená na dolním rtu. Pod tímto nespořádaným zevnějškem se tajil duch mimořádné živosti. Byl to člověk, který filosofoval s prudkostí a s vášní nevídanou. Přišel na fakultu od stolu účetního rady u zemského výboru. Jak mohl být úředníkem, dokonce účetním, do smrti nejdelší nepochopím. O jeho úřední působnosti se také vypravovaly anekdoty, hodné pera Haškova. Za války prý choval v zásuvkách svého úředního stolu králíky. Jeho filosofie a psychologie rostly přímo z jeho bohémského života. Byl to snad jediný opravdový materialista, jehož jsem poznal. Kdyby se s ním byl sešel spisovatel citlivosti Turgeněvovy, nevím, zdali by byl Forster nevstoupil do světové literatury jako nějaký druhý Bazarov. Hluboce miloval Anatola France a vypravoval, že jej navštívil ve Francii v jeho přepychové vile. Tvrdil, že má ve stole dva jeho nerozřezané romány, které si schovává na konec života, protože kdyby je přečetl, nebylo by

už ve světové literatuře nic, co by ještě mohl čísti. Jeho věda byla zvláštní směs vášnivého přesvědčení a cynické blagy, ale tu čest mu nutno vzdát, že to byl jeden z mála psychologů, kteří došli k psychologii tím, že pozorovali živé lidi. Člověk byl podle jeho hlubokého přesvědčení oduševněný automat, postrkovaný nízkými instinkty, a po stránce morální tvor beznadějně sobecký. Byla to filosofie muže, který nahlédl hezky hluboko ke dnu života.

Jeho vlivem se stalo, že v kruhu mých přátel byla psychologie přímo modní naukou. Věřili jsme, jako on, na psychologii opřenou o biologii, a s velikým sebevědomím jsme se potýkali s učebnicemi fyziologie. Jedna zvláště tlustá stojí podnes nerozřezána v mé knihovně. Vinou tohoto vlivu jsem později v Paříži chodil bez vší průpravy do vysoce speciálního kursu o fyziologii světelných počítků a byl jsem hluboce nešťasten, že nerozumím tomuto oboru, mně docela cizímu.

Ve Filosofické jednotě tehdy působili i jiní naši filosofové. J. B. Kozák byl novým docentem a poutal svým řečnickým uměním, které nás přenášelo i přes tak nesnadná témata, jako byly soudy apodiktické, asertorické a problematické v logice. Chodil sem debatovat Karel Vorovka, člověk nesmírně jemný a vždycky jakoby bolestně vzrušený. Přednášoval tu, vlastně čítal z archů, popsaných velikým, pravidelným písmem, Vladimír Hoppe, velký znalec kantovské literatury, myslitel podivně do sebe uzavřený, bez humoru, se sklony k mystice. Oba, podobně jako Forster, předčasně zemřeli.

M a s a r y k .

Soudobá česká literatura nás v celku málo utvářela, aspoň mezi námi filosofy nehrála valnou roli. Mluvilo se ovšem tu a tam o Wolkrovi, a začátkem let dvacátých bylo trochu v módě to, čemu se tehdy říkalo vitalismus. Začátky poetismu s jeho typografickými podivnostmi nám připadaly výstřední. Nezval a Teige se výjimečně mihli v semináři Františka Krejčího, ale to, o čem se tam mluvilo, jim bylo asi stejně cizí jako Krejčímu jejich poesie a essayistika. Četl se ovšem Čapek a debatovalo se zejména o „RUR“. Vzpomínám si, že tehdy profesor Nejedlý o této hře přednášel a vyvracel rozšířenou domněnku, že je to drama revoluční. Na mne snad nejvíce působil „Loupežník“ svým lyriismem. Svého autora však naše generace neměla — míním autora, který by byl tak mocně hluboký a tak hluboko zasahoval jako před válkou Rusové, Tolstoj, Ibsen. Jakási beztvorost našeho pokolení a snad i těch, kteří přišli po nás, pochází jistě i odtud, že nebylo spisovatelů tohoto druhu.

Kapitola pro sebe by byl náš poměr k Masarykovi. Těžko ovšem mluvit o jednotném stanovisku, když tu byla mládež komunistická, socialistická, nacionalistická atd. Obecně možno říci, že nám byl Masaryk daleko. Je známo, že prezident učinil pokus se studentským čajem na Hradě, který se žalostně nepodařil. Znali jsme Masaryka jen z oficiálních projevů a potom i ty přestaly; ostatně na nás málo působily, protože šlo o státní věci, jimž jsme jednak nerozuměli, jednak jaksi instinktivně nedůvěřovali. Velmi zhusta jsme rozeznávali mezi Masarykem předválečným a poválečným. Někdy r. 1923 se ustavila Unie pokrokového studentstva, která důrazně prohlásila, že chce pracovat v duchu předválečných zásad Masarykových. Stručně řečeno: konstruktivní, státnické dílo Masarykovo nás

méně oslňovalo než jeho činnost kritická. Přes to však byl určitý zlomek mladých, kteří na Masaryka mnoho dali a pokoušeli se číst jeho spisy, ačkoli to byl úkol přetěžký. Sám jsem s největším zaujetím četl články „Moderní člověk a náboženství“ ve starých ročnících „Naší doby“. „Rusko a Evropu“ jsem vůbec nezmohl, „Otázku sociální“ jsem dočetl s napětím vůle. Studovat Masaryka jen z knih a bez výkladu je nepřipravenému studentu skoro nemožno. Z vlastní zkušenosti mohu říci, že nebýt Rádra, byl by pro nás Masaryk filosoficky mrtev.

K o m u n i s m u s a s k e p s e .

Když přemýšlím, který nejsilnější dojem ovládal mysl naší generace, zdá se mi, že to bylo něco, co by bylo lze nazvat sociální skepsí. Státní samostatnost jsme poněkud lhostejně přijímali jako samozřejmý fakt, který nás příliš nezaměstnával, anebo dokonce jako nějaký přechodný stav, po němž musí přijít něco daleko zásadnějšího, hlubšího. Kdo se jen trochu pamatuje na ducha oné doby, let dvacátých, rychle pozná, že tu na nás mocně dorážela nauka komunismu. Žili jsme pod dojmem jakéhosi sociálního provisoria a proto jsme mnoho nedali na hodnoty staré společnosti. Komunismus měl mezi námi vysoký kurs. Nedívali jsme se naň ani tak očima politiky, jako spíš literatury, výtvarnictví, vůbec kultury. Pamatuji se na ten výslední názor našich debat, k němuž jsme vždy znovu docházeli, dohadující se, co asi má být hlavním obsahem literárního nebo výtvarného díla, aby bylo opravdu výrazem dneška: „Kdysi šlo lidem o náboženství, dnes jim jde o věci sociální. Proto musí mít i dnešní umění sociální ráz.“ To naše „sociální“ bylo od pojmu „komunistický“ často k nerozeznání. Ale byli jsme ovšem komunisté papíroví a sotva nás (t. j. lidí mého druhu) vůbec kdy napadlo, abychom hledali styk se stranou nebo s dělníky. Komunismus v užším, politickém smyslu nás spíše odpuzoval: svou primitivností, svou uhlířskou vírou. Ani v něm, zdálo se nám, není obsažena celá pravda, nýbrž kdesi jinde. Kde, to jsme ovšem nevěděli. Pokud jsem ještě myslel v kategoriích „starý a nový svět“, často mne trochu tísnilo pomyslení, že jsem i já zůstal „sedět uprostřed“, přes to, že jsem to jiným vytýkal.

Těm z nás, kteří se trochu kritičtěji ohlíželi, čeho se myšlenkově zachytit, jevila se jediná kotva spásy ve vědě. Náboženství jsme shledávali buď nepřijatelným anebo jsme se vmlouvali jen do „náboženského citu“, do jakéhosi náboženství bez Boha, které nás nechávalo chladnými. Od studentských let jsem si dělal ne-soustavné poznámky a zápisy. Někdy po dvacátém roce jsem si je rozdělil do dvou obálek, na jednu jsem napsal „Opinions“ (Mínění), na druhou „Fakta“. Pod záhlaví opinions, pouhých mínění, jsem pak řadil politické, mravní, náboženské a sociální názory, do oboru fakt jsem se pokoušel shromážďovat vědecky zjištěná data psychologická, biologická, fyzikální. Znalec postřehne, že tehdy v studentově mysli ještě pevně seděla pozitivistická víra ve spásu světa skrze vědu — ovšem vědu ve stylu XIX. století. Jak docela jinak se rozumí vědě dnes!

Ale někde vzadu sedělo v mysli hluboké neuspokojení i z této víry. Fakta, fakta — a co víc? Svět se v jejich světle jevil jako nějaké kolosální klubko, z něhož se s železnou pravidelností odvíjí nit všeho dění. A s touto nití světového dějství se nezadržitelně od-

víjí i tvůj život — neznámo odkud, neznámo kam, neznámo proč. Skoro pudově jsme hledali z této filosofické šedi nějaké východisko. Náhodou jsem si jednou koupil McDougallův „Obrys psychologie“ a s nesmírnou radostí četl v předmluvě, že psychologie se musí vrátit k studiu myšlenek a citů, tak jak je bezprostředně zakoušíme, a opustit marné pokusy o studium duše člověka jen po stránce fyziologického mechanismu. Tedy přece jen snad to, co myslíš a cítíš, něco znamená a má na světě jakýsi smysl! Snad je tedy přece jen dovoleno mít s jakýmsi oprávněním i „opinions“, pouhá mínění, názory, požadavky, a snad tedy přece jen nejsou posledním slovem lidské moudrosti holá zjištění, jako že na vnější popud odpoví organismus automaticky příslušným pohybem.

Pochybní demokraté.

Na generaci takto neusměrněné, nevěřící a nedůvěřující dobývala si ovšem demokracie těžko uznání. Československá demokracie po převratu celkem odpovídala vývojovému stupni naší společnosti a byla v celku nejvyšším, čeho tato společnost byla v oboru politickém schopna dosáhnout. Dnes musíme uznat, že to bylo dost, ale v oněch letech se nám to zdálo málo. Žili jsme víc ve světě sociálních ilusí než sociální skutečnosti. Snad i proto na nás poměrně málo působil tak veliký realista, jako je Masaryk. Ale z toho, že jsme se plně neoddávali ani ilusí ani skutečnosti, vznikala v nás vnitřní rozdrovenost, z níž, zdá se mi, se mnozí z nás nikdy docela nevytěžili.

Slovo „demokracie“ jsme sice vyslovovali často, ale sotva jsme jím mínili onu průkopnickou práci, kterou konala zakladatelská generace státu. Demokracie byla pro nás dost neurčitá věc, v níž se mísily sympatie ke komunismu s pohrdáním k všední politické dřině, jaká se konala v koalici, v parlamentě, ve stranách. V našem vědomí jaksí chyběl pojem trvání, stálosti. Žili jsme pod dojmem, že svět se nezadržitelně řítí k velkým sociálním změnám, a zdálo se nám šosácké upozorňovat na to, že by něco z toho, co jsme považovali za pouhou průchodní stanici, mělo býti zachováno. Docela už jsme nepočítali s tím, že by mohla přijít reakce, která by udělala veliký otazník nade vším, co jsme přijali jako neuspokojivý výsledek války a revoluce. Italský fašismus byl příliš vzdálený, aby nás vzpamatoval. Teprve Hitlerův převrat přemnohým z nás, mně aspoň jistě, konečně otevřel oči a naučil nás vážit si toho, co máme.

Dívám-li se na ta léta zpět, vyjádřil bych náladu těch z nás, kteří nebyli komunisty, asi takto: chtěli jsme být demokraty, ale tak radikálními, aby nám komunisté nemohli vytknout zpátečnictví. Přijímali jsme pro sebe slovo „pokrokoví“, ale žádali jsme kladný poměr k ruské revoluci. Těm, kteří ho docela neměli, jako

na př. obnovený „Čas“, jsme titul pokrokovců upírali. V jednom článku z té doby jsem si věc formuloval tak, že být dnes pokrokový znamená chovat se ke komunismu asi tak, jako se choval před válkou Masaryk k sociální demokracii. Pořád ten Masaryk „předválečný“.

Kdybychom se ptali, jaký typ člověka je v našem pokolení nejvzácnější, shledali bychom asi, že typ člověka jednajícího. Z mých vrstevníků vyšla slušná řada spisovatelů a intelektuálů, ale nevím, našel-li se v nich vůbec muž činu. Patrně proto neznamenají mladší pokolení nic v politice, že tam je potřeba právě lidí tohoto typu. Málokterá generace před námi asi slyšela tolik slov o tom, že je nutno zreformovat svět, ale málokterá jej při tom zreformovala tak málo jako my. Budme k sobě ostatně spravedliví: ti, kteří nám o reformách nejvíc kázali, neudělali o nic víc.

Zvláštní bezmoc na nás leží. Ustavičně se naříká, že staří nechtějí uvolnit místa mladším. Položme však otázku také jinak: co budou mladí na těch místech dělat, až se tam dostanou? Jakou novou myšlenku, jaký nový směr, co vůbec nového a odlišného tam přinesou? Silně se zdá, že se v myslích mladých žádná víra, žádná myšlenka nezachytila tak pevně a tak hluboko, aby nutkala k činům a k podnikání. Vyrostli jsme v době, kdy před námi táhly politické myšlenky jako pásmo filmu. Snad proto, že jich bylo tolik, neměla u nás žádná rozhodujícího úspěchu. Ztratili jsme smysl pro tradiční stranické odstíny a pro tradiční spory. Jaká je za nimi skutečnost, tážeme se, mimo myšlenkovou setrvačnost? Jsou mezi námi ovšem i dnes marxisté — ale jak papíroví jsou tito marxisté proti oněm zakladatelským pokolením z konce minulého století! Jsou i ultramontánní katolíci, ale pochybuji, že je některý z nich schopen upřímné modlitby. Jsou komunisté, jejichž literátství se už stalo pověstným. Jsou fašisté, nacionalisté, vyznání všech barev, slova všech tónin, jen politika od kosti, schopného jednat, vést, zacházet se skutečností, mezi námi dosud nevidět. Takový člověk ovšem potřebuje nějaké jistoty a pevné půdy pod nohama. Snad proto, že jistoty ani pevné půdy není, se dnes takoví lidé nerodí.

Žijeme s pocitem, jako by se v hlubinách pod námi děly změny, jichž zatím jasně nepozorujeme. Byvší svět se svými snahami, zvyky a myšlenkami za námi zapadá. Vcházíme do století, které zatím neukázalo trvalou tvářnost. Zmateni hádáme, jaká bude, ale naše myšlenky jen tápou, zatím co skutečnost nezadržitelně zraje v klíně času. Kam jde svět? Kdybychom to věděli!

JASNÉ ZŘENÍ — VKUSNÝ VZHLED!

Americké brýle Ful Vue

„OKULARIA“, PRAHA, Václavské nám. 57, nad Lützowovou

Dřevostavby Kolowrat

jsou krásné, útulné, teplé a vydrží generace

DIANABERG—PŘIMDA

Pražská kancelář: Praha II, Národní 30n.

Jemný a vkusný **dopisní papír** je spolehlivým průkazem dobrého taktu a vybrané zdvořilosti.

Pečujeme stále o to, abychom svým váženým zákazníkům posloužili papíry jakostně nejlepšími a decentně moderními. Zvolte si dopisní papír svého osobního vkusu z našeho obsáhlého vynikajícího výběru.

KAREL KELLNER, PRAHA, Václavské náměstí 61 — Dlouhá třída 17

Svět knih

Roč. 6. Číslo

KULTURNÍ ZPRAVODAJ

17

Josef Hora:

MÁCHOVSKÉ VARIACE.*

Stín básníkův — spíš, Lori,
spíš?

po tobě ostražitě sahá.
Po prázdnu sahá a ty bdíš
kdesi, kam ruka nedosáhá.

Ty, zítřek, Bůh, tvůj dech, tvá
plet'

jste jenom echem zaklínadla
a poručíme-li vám: Kvet! —
květ bez vůně kles do zrcadla,

zatím co úsměv, uprchlý
toužící ruce, jinde dýchá,
a slzy, jež nám nesprchly,
jdou rozlít do cizího ticha.

Té hrůzy snů, nám urvaných
za zdí, již pranic vidět není
krom rudých stínů představ
svých,
pianovcích v chmurném
pokušení.

* Fragment ze sbírky téhož ná-
zvu.

POZNÁMKY

HOROVY MÁCHOVSKÉ VARIACE.

V jubilejním roce Máchově, na prahu národních oslav stého výročí básníkovy úmrtí a vydání básně Máj, nepřichází nikdo menší než Josef Hora, jeden z vůdčích zjevů v moderní české poezii, aby svou sbírkou „Máchovske variace“ vzdal hold památce Máchově. Je to jen cyklus šestnácti básní, které nám tu podává Josef Hora, ale ty ve vzácně čisté, básnicky mocné a hudební zkratce objevují z Máchovy poesie všechno to, čím zněla do příštích věků, čím doznívala mocně v sluchu moderního básníka, který cítí své osudové spříznění s tvrdcem, jenž už před sto lety „rozžáril se nad úsměvem, nad květinou — a nad očekáváním chvíl — jež vraždí, zní a zní a hynou“. Ale poslechněte si přímé přiznání se Horovo k Máchovi: Básníku jako tebe rve / mě průvan hlubiny tvé tichý; / vězení žárliivosti tvé, / vězení šílené tvé pýchy, / vězení lásky, zazděné do tmy, z níž nic jen ozývá se, / pláč kořisti, pád kamene, / jenž prázdňem roztráší se v čase, / vězení slova, rozbité / výkřikem hrůzy, bleskem krásy, / vězení puklé noci té, / jež lidské verše zasažtá si. / Nemůže být v jubilejním roce Máchově radostnějšího překva-

Technika literární práce

„Mám dojem, že psát je přesně totéž jako sestavit závodní motor: minimum hmoty a váhy na maximum výkonnosti. Nic mě nerozčiluje tak jako lidé, kteří, když chtějí naznačit, že něco je rozvláčné, nejasné nebo zmatené, říkají: ‚To je literatura.‘ Literatura je přece zrovna tak přesná jako cifry, a to próza ještě víc než verše.“

Paul Morand

pení, než je to, které nám připravil Josef Hora svými „Máchovskými variacemi“. Vždyť v nich básnický svět svého velkého předchůdce i životodárnost jeho poesie vzkřísil a objevil básněmi, do nichž se jakoby slila všechna čaromoc máchovské metafory a slovné malby. „Máchovske variace“ vycházejí tento týden v sličně vypraveném svazku s frontispicem Václava Maška. Cena knížky je Kč 15.—

býti jen Josefem Flaviem a stává se symbolem vzdělance našich dní, jemuž právě udělená dilemna je jedním z problémů nejbolestnějších. V tom právě tkví neobyčejná aktuálnost Feuchtwangerova díla.

Zevně dokonale asimilován, oblíben v nejvyšších římských kruzích, manžel dcery egyptského malíře, otec řecky vchovaného syna, cítí Josef silně, že nesmí ztratit při všem prapodivném soužití svou svébytnost. Zatím co ve „Válce židovské“ opouští židovství, chtěje se státí jen Římanem, v tomto dru-

ROMÁN O NACIONALISMU A SVĚTOOBYČANSTVÍ.

Román Liona Feuchtwangera o židovském dějepisci Josefu Flaviu, jehož prvním dílem byla nezapomenutelná „Válka židovská“, měl mít původně dva díly. Při hitlerovském převratu však byl rukopis druhého dílu zničen a při novém zpracování se látka i zkušenosti autorovy rozrostly tak, že po druhém díle „Die Söhne“, jehož český přiléhavý název je „Římský žid“, autor ohlašuje ještě díl třetí.

Historický román v naší době je často útvar levný a často až konjunkturální. Feuchtwangera nelze podezřívát z podobných prohrěšků, neboť jemu je látka i zkušenosti autorovy rozrostly tak, že po druhém díle „Die Söhne“, jehož český přiléhavý název je „Římský žid“, autor ohlašuje ještě díl třetí.

Hlavní postava románu Josef, syn Matoušův, zvaný Josephus Flavius, židovský spisovatel, zahrnovaný nejvyššími poctami římských císařů, tu tápe mezi nacionalismem a světoobčanstvím, přestává tak

hém díle naopak vidí neúplnost a neuspokojivost bezbarvého světoobčanství. Vrací se k nacionalismu, ale nikoliv k nacionalismu vášnivých šovinistů, nýbrž hledá syntézu nacionalismu a světoobčanství, jejíž dva prvky se prostupují, navzájem doplňují i zdůvodňují, stávajíce se jeden bez druhého nemyšlitelným. Není pravého nacionalismu bez světoobčanství a není světoobčanství bez nacionalismu. Není možno vypořádati se s autorem ideově, dokud nevíme, kam dovede svého Josefa Flavia. To bude zřejmě, až bude vydán i třetí díl. Již dnes však je možno říci, v čem je velikost Feuchtwangerova díla. V tom totiž, že dávno nebyl napsán román, který by tak hluboce vytyčil palčivost problému nacionalismu — světoobčanství za našich dnů a který by s takovou vážností usiloval o vytvoření syntesy těchto prvků. Ideová náplň Feuchtwangerova románu by měla být srovnávána se studii některých filosofů a státníků, kteří cestou jinou, nikoliv básnickou, docházejí ke stejnému závěru, k nutnosti syntesy.

Formou je poslední kniha Feuchtwangerova opětným odvratem od mosaikové, impresionistické blízké metody stavební, jež vyvrcholila v „Úspěchu“. Zato jsou některá místa na úkor básníkův zabrána myslitelem a přetížena ideologickými dialogy. Ani tato námitka však nám nebrání říci, že Lion Feuchtwanger v prvních dvou dílech své židovské trilogie vytvořil díla věčná.

V.F. v Nár. Osvobození.

Georges Simenon:

JAK PÍŠI SVÉ ROMÁNY.

Podle mezinárodní překladové statistiky nejvíce překládaným franc. autorem je G. Simenon. Sám o sobě a o své „tvorbě“ říká toto:

„Protože na napsání románu potřebuji průměrně čtyř dnů, není nijak divné, že jsem již pod šestnácti všelijakými pseudonymy napsal už 280.“

Vstávám denně o půl šesté ráno. V šest už sedím v svého psacího stroje. Vedle sebe mám buď láhev likéru nebo litr bílého vína. Za hodinu napíši kapitulu. Po každé kapitole vystoupím na palubu své lodi, odbýt si své přirozené potřeby a jdu zase do kabiny. V poledne vystupuji na břeh a úplně jsa vyčerpán uléhám na trávnik.

Obraznost nemám vůbec žádnou. Všechny své náměty беру ze života. Za svých cest jsem poznal tolik typů, vníkl jsem do intimního života tak mnohých lidí, že mi stačí hledat v mé paměti to, co právě potřebuji. Jenom tu a tam čerpám inspiraci z nějaké novinářské zprávy.

Nemyslete si, že můj způsob života se mi líbí: utrácím sice ročně 500.000 frs, ale to jenom proto, že potřebuji vidět svět, poznat na vlastní kůži pocíty pána, který prohrává tisíce v Monte Carlu, vědět, co to je, když člověk má vlastní yachtu nebo šoféra. Jakmile však na sbírám všechny poznatky, kterých je mi třeba, bude konec, a vrátím se zase k pokojnému a skromnému životu.“

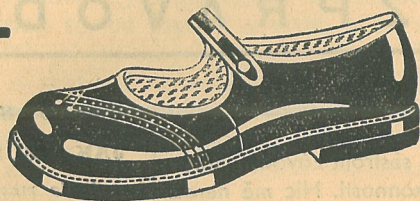
* To bylo před pěti lety, kdy Simenonovi bylo osmadvacet let. (Pozn. redakce.)

POLICIE UČÍ DĚTI BEZPEČNOSTI NA ULICI. Pro dětskou bezpečnost v dopravě jsou pořádná pečue odrostlejší zlínská mládež o bezpečnost těch nejmenších. Prvého dne projelo 327 dětí Bartošovy obecné školy celkem v 70 autech ulicemi města, kde měli službu členové Dětské ochranné stráže. Po průjezdu se děti shromáždily v Bartošově kině, kde je policejní inspektor Pomališ učil základům pravidel dopravního řádu a způsobu, jak mají chodit po ulicích, aby se jim nezlého nepříhodilo. Přednáška byla doplněna světelnými obrazy a filmem o bezpečnosti na ulici. Auta pro projížďku dětí dala k dispozici Liga čs. motoristů.

Pro nový máj novou obuv

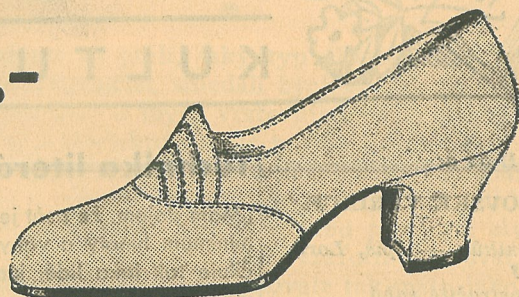
20-26

15.-

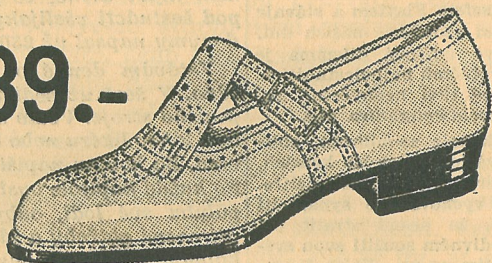
Dětské lakové střevíčky s vkusnou ozdobou.

59.-

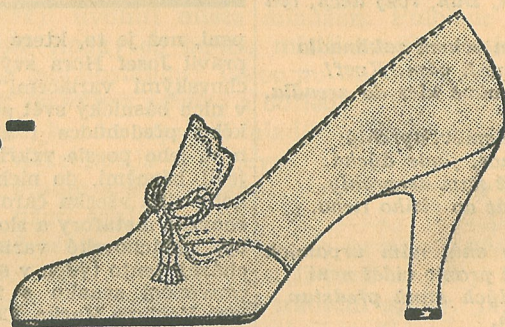
Elegantní semišové lodičky pro odpoledne.

39.-

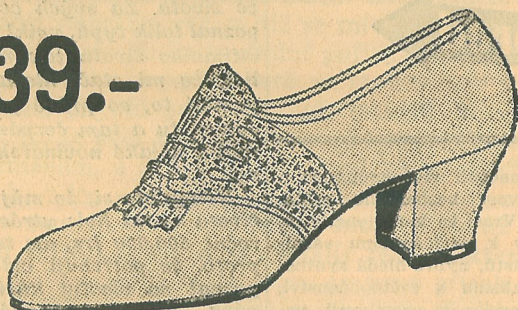
Dívčí boxové střevíčky na vycházky.

59.-

Elegantní semišové střevíčky na vázání.

39.-

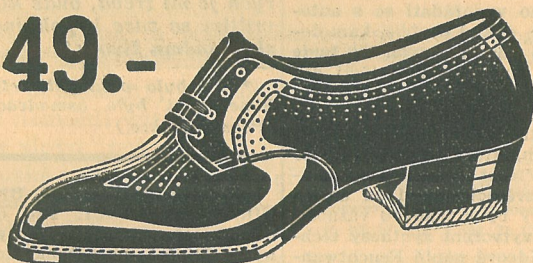
Pohodlné ševrové střevíčky vkusně zdobené.

49.-

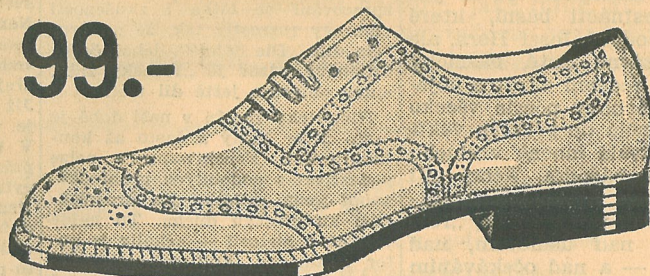
Vkusné pánské polobotky komb. matboxem.

49.-

Pohodlná dámská polobotka na vycházky.

99.-

Luxurní pánské polobotky z telecího boxu.

Rata